

Језик данас

НОВА СЕРИЈА

ГЛАСИЛО МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КУЛТУРУ УСМЕНЕ И ПИСАНЕ РЕЧИ

САДРЖАЈ

Норма

Рада Стијовић

Шћиа је љравилно Јовановић или Јовáновић? О акценџиу љрезимена 1

Мирјана Гочанин

О неким љравојисним дублејџима 10

Предлози

Душко Витас

Рачунар или комџујџер – информатџичка збрка 15

Поводом

Данијела Радоњић

Речи наше насушне – на лексичком луку од погдекад(а) до покупити 22

Мали савети

Одлуке Одбора за сџандаргизацију срџској језика 26

Повеље Маџице срџске за нејовање срџске језичке кулџуре 31

Писци о језику 44

УРЕДНИЦИ

Академик ИВАН КЛАЈН (1997–2005)
Др РАДА СТИЈОВИЋ (2014–)

УРЕДНИШТВО

Др РАДА СТИЈОВИЋ (главни и одговорни уредник)
Др НАТАША ВУЛОВИЋ ЕМОНТС
Др РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ
Др РАДОЈИЦА ЈОВИЋЕВИЋ
Др ДУШКА КЛИКОВАЦ
Др ВЕСНА ЛОМПАР
Др АЛЕКСАНДРА МАРКОВИЋ
Др МАТО ПИЖУРИЦА
Мр ОЛГА САБО
МИЛЮРАД ТЕЛЕБАК
Академик МИЛОСАВ ТЕШИЋ

Језик данас

Адреса Уредништва: 21000 Нови Сад, ул. Матице српске бр. 1
Телефон: 021/420-199, лок. 265
Издавач: Матица српска
Цена: 200,00 динара

Технички секретар
Кайшарина Сунјко

Коректор
Тајјана Пивнички Дринић

Технички уредник
Вукица Туцаков

Корице

Оскар Шпефан

Компјутерски слог
Владимир Вајић, ГРАФИТ, Петроварадин

Штампа
САЈНОС, Нови Сад

Језик данас на интернету:
www.maticasrpska.org.rs/jezik_danas
e-mail: ksunajko@maticasrpska.org.rs

Рукописи се не враћају

Министарство културе и информисања Републике Србије и
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије
финансијски су помогли штампање овог гласила Матице српске

СIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад
808

ЈЕЗИК данас : гласило Матице српске за културу усмене и пи-
сане речи / главни и одговорни уредник Рада Стијовић. – 1997, бр.
1-2005, бр. 21/22 ; Н. с. Год. 1 (10), бр. 1/2 (2014)– . – Нови Сад : Ма-
тица српска, 1997–. – 24 cm

Тромесечно.

ISSN 0354-9720 = Језик данас
COBISS.SR-ID 126253063

НОРМА

Рага Сѿијовић

ШТА ЈЕ ПРАВИЛНО ЈОВАНОВИЋ ИЛИ ЈОВЀНОВИЋ? – О АКЦЕНТУ ПРЕЗИМЕНА –

Изворни акценат многих презимена разликује се од оног који се чује у свакодневном говору. Понекад је ово предмет негодовања носилаца тих презимена, некад критике појединих лингвиста.

На примеру два типа презимена, најчешћих код нас, размотрићемо овај проблем и рећи како долази до тих промена и како би се оне могле сагледати са становишта норме. Први тип су презимена са завршетком *-овић/-евић*: *Јовановић*, *Милановић*, а други, презимена образована од именица на *-ија* (обично личних имена или назива занимања): *Јеремић* < *Јеремија*, *Терзић* < *ѿтерзија* и др.

I. У првом типу презимена разликују се два случаја:

1. Први случај су презимена с краткоузлазним или краткосилазним акцентом, са дужином или без ње. Ова презимена задржавају акценат основне речи: *Јовановић* (добијено од *Јован*), *Милановић* (од *Милан*), *Сѿѿѿјановић* (од *Сѿѿѿјан*), *Душановић* (од *Душан*), *Ићњайѿовић* (од *Ићњайѿ*), *Вукѿѿѿиновић* (од *Вукѿѿѿин*), *Димѿѿѿријевић* (од *Димѿѿѿрије*), *Михѿѿиловић* (од *Михѿѿило*), *Мѿѿѿсимовић* (од *Мѿѿѿсим*), *Ѓбреновић* (од *Ѓбрен*), *Тѿѿѿѿоровић* (од *Тѿѿѿѿор*),

иницијалном акценту имена *Милова̄н*, *Милора̄д*, *Ра̄досав*) могао сматрати релативно старијим него *Милова̄новић* и закључује да би, уз ову претпоставку, била разумљивија изразита експанзивност типа *Јова̄новић* и сл.” (Пешикан 1975: 184).

У вези с променом акцента презимена на *-овић/-евић* у Институту за српски (тада српскохрватски) језик спроведена је 1975. године анкета међу сарадницима Института који су били из разних крајева: Лике, Дрвара, Мостара, Требиња, Гацког, Никшића, Црквичког Поља, Горобила, златиборског краја, Обада (крај Сребренице), Љештанског (крај Бајине Баште), Шапца, Лајковца и Деспотовца.

Од анкетираних је тражено да наведу акценат одређених презимена овога типа у свом крају, као и сопствено категоријско опредељење, тј. како би изговорили презиме одређеног склопа. Анкетиране су биле и по једна Дубровчанка, Београђанка и Новосађанка, које су изнеле само своје категоријско опредељење (Тешић 1975: 186–193).

Ево неких примера.

Лика: *Будисављевић*, *Влаисављевић*, *Вукмировић*, *Дамјановић*, *Даниловић*, *Ива̄новић*, *Мајсијоровић* (дакле, седам презимена са промењеним акцентом); *Бӯлајӣновић*, *Ра̄дја̄ковић* (два са изворним акцентом).

Дрвар: *Ра̄ђе̄новић*, *Во̄ђиновић*, *Келечевић*, *Мӣла̄ковић*, *Мила̄циновић* (однос је 1 промењен : 4 изворна).

Мостар: 13 презимена са промењеним акцентом типа: *Вука̄циновић*, *Ива̄новић*, *Селӣмовић* итд., 18 изворних као: *Јусуфовић*, *Мӣја̄јовић*, *Ра̄дуловић*, *Ца̄феровић* и два презимена са двојним акцентом: *Мар̄ӣјиновић* и *Ма̄рӣиновић*, *Милӣћевић* и *Милӣћевић*.

У Требињу су сва наведена презимена имала изворни акценат: *Булајџовић*, *Даниловић*, *Ђукановић* итд., а у широј околини Требиња наведена су три са промењеним: *Вукосављевић*, *Вуксάνовић*, *Драјџевић* и 17 са изворним акцентом: *Јокановић*, *Ивџанковић*, *Тџијавчевић* итд.

У Никшићу је однос био 6 : 19 у корист изворних, нпр.: *Даниловић* према *Булајџовић*, *Велимјировић* итд.

У Црквичком Пољу су сва наведена презимена имала изворни акценат: *Вдјиновић*, *Живџановић*, *Тддоровић*, *Раичевић* итд.

У Обадима су сва наведена презимена имала промењени акценат: *Ђокановић*, *Ђукановић*, *Ивановић*, *Јовановић*, *Максимовић*, *Миловановић*, *Продановић*, *Раивдјевевић*.

У Љештанском однос је био 4 : 11 у корист изворних, али су била још три са два акцента, а један са три: *Вилојџијевић* = *Вилдџијевић*, *Радовановић* = *Радовџановић*, *Тодоровић* = *Тддоровић* (*Тддоровић*), *Јовановић* (понекад и *Јовановић*).

У Горобилу и златиборском крају однос је био 3 : 19 у корист изворних: *Вучићевић*, *Јаковљевић*, *Рагосављевић*, односно *Вилдџијевић*, *Вукџиновић*, *Ракићевић* итд.

У Поцерини је однос био приближно изједначен: *Јовановић*, *Миловановић*, *Сивџановић*, *Ђукановић*, *Јоксимовић*, *Максимовић*, као и у Лајковцу: *Живојиновић*, *Миловановић*, *Величковић*, *Максимовић*.

У Деспотовцу су сви акценти били промењени: *Аврамовић*, *Јевремовић*, *Милановић* итд.

У Шапцу је однос био 17 : 2 у корист промењених: *Алимџијевић*, *Вучићевић*, *Кузмјановић*, *Милошевић*, *Младџановић* итд. наспрам *Величковић* и *Ђукановић*.

Јанко Веселиновић

Лаза Лазаревић

(Овако данас Шайчани изговарају презимена Јанка Веселиновића и Лазе Лазаревића)

На основу ове анкете може се извести закључак да је тенденција померања и мењања акцента најизраженија у Србији, али се у великој мери среће и ван ње. Тако су у Деспотовцу сви акценти били промењени, као и у Обадима крај Сребренице; у Шапцу је однос био 17 : 2 у корист промењених, а промењени су преовладавали и у Лици. У Поцерини и Лајковцу однос је био приближно изједначен, као и у Мостару. Искључиво изворни акценти потврђени су у Требињу и Црквичком Пољу, а преовладавали су у Никшићу, Горобилу, Љештанском и златиборском крају. М. Тешић закључује да нису сви типови презимена обухваћени променама (нпр. *Рагојевић*, *Рагаковић*), док се готово редовно јавља у презименима типа *Рагосављевић*, *Јаковљевић*, *Стевановић* и *Миловановић*, односно *Милојковић*, *Живанчевић* и сл., а у великој мери и у презименима типа *Вилојијевић*, *Миладиновић*, *Вучићевић*, *Рагичевић* итд. (Тешић 1975: 193).

Када су у питању лична опредељење учесника анкете, резултати су следећи – нека презимена су сви анкетирани изговорили са изворним акцентом (нпр., *Рагаковић*, *Стијаковић*), а нека сви само са помереним (*Иванковић*, *Миленковић*, *Живанчевић*). Код неких презимена преовладавао је изворни акценат (као, нпр., код *Мићуновић*, код кога је однос 6 : 11 у корист изворног или *Булајновић*, са односом 10 : 5 у корист изворног, а два испитаника употребљавала су оба облика). Код других пак преовладавао је померени (као, нпр., код *Ивановић*, код кога је однос 14 : 1 у корист помереног, а три испитаника су користила оба акцента).

II. Други тип презимена у којима долази до промене изворног акцента јесу презимена која су настала од именица на *-ији*, и то на познат начин – глас *j* налазио се између два *и*, у позицији у којој је он најнестабилнији, његов изговор најпасивнији, тако да је испао, а два *и* су се сажимала дајући дуго *й*: *Йлија* > *Йлијић* > *Йлић* *Йлйћ*, *Тађија* > *Тађијић* > *Тађић* > *Тађић* и сл.

У овом типу презимена разликују се три случаја:

1. Први случај су двосложна презимена типа *Йлйћ*, *Терзић*, *Тађић*, *Хачић* и сл. Угледањем на презимена типа *Кдсйић*, *Кдчић*, она су почела да се изговарају: *Йлић*, *Терзић*, *Тађић*, *Хачић*. Дакле, променио се акценат и изгубила дужина на другом слогу.

2. Други случај су тросложна презимена типа *Појађић*, *Балујчић*, *Синђељић*, *Панијелић*, *Екмеџић*, *Јеремјић*, која су претрпела утицај врло раширеног типа презимена *Појовић*, *Пејровић* и, по узору на њих, почела да се изговарају с помереним акцентом и без дужине: *Појађић*, *Балујчић*, *Синђељић*, *Панијелић*, *Екмеџић*, *Јеремјић* (ово презиме се изговара и *Јеремјић*, са задржаним првобитним акцентом, али без дужине, што је настало као резултат тежње да се ово презиме са што мање измена прилагоди једном од постојећих акценатских типова).

3. Трећи случај су тросложна презимена типа *Сувајмић*, *Кујунџић*, *Самарић*, *Тушунџић*, *Бунарић* и сл., која су се прилагодила презименима типа *Радојчић* – с помереним акцентом, али са дужином, која се у позицији пред сонантом, по гласовним законима српског језика, увек чува, па се чује: *Су̀вајмић*, *Ку̀јунџић*, *Са̀марић*, *Ту̀шунџић*, *Бу̀нарић* итд.

Главни разлог за промену акцента ових презимена била је тежња да се уједначе акценатски типови, да се велики број сведе на мањи број акценатских типова.

Осим тога, промену акцента изазвало је и то што је акценат ових презимена у супротности с општим принципима наше акцентуације. Наиме, ова презимена имају краткоузлазни акценат на претпоследњем слогу и дужину иза њега, и то кроз целу парадигму: ном. *Илић*, ген.–ак. *Илића*, дат.–лок. *Илићу*, инстр. *Илићем*, а тако и *Панићелић*, ген.–ак. *Панићелића* итд. Према правилима наше акцентуације именице с краткоузлазним акцентом на претпоследњем слогу и дужином на последњем, имају у зависним падежима, по правилу, дугоузлазни акценат на последњем слогу основа: *војник*, ген.–ак. *војника*, дат.–лок. *војнику*, инстр. *војником*, а тако се мења и *јунак*, *барјакџић* итд. Насупрот великом броју именица с оваквим акцентом, стоји сразмерно врло мала група презимена с непроменљивим односом – краткоузлазни акценат и дужина – кроз целу промену. По Ивићевим речима „та је аномалија створила потребу да се овај однос уклони из језика” (Ивић 1955: 252).

Процес измене акцента неких од ових презимена био је потпомогнут и нестанком појединих речи из употребе, као што су *сувајмија*, *тушунџија*, *кујунџија*, односно све ређим давањем деци имена попут *Јеројија*, *Тимошија* и сл.

Раđ кујунџије

Производ екмеџије

Дакле, стари акценатски ликови овог типа презимена губе се постепено зато што немају ослонац

- ни у систему акценатских типова у деклинацији
- ни у језичком осећању говорника (Ивић 1955: 253).

Према анкети коју је П. Ивић обавио међу својим познаницима у Новом Саду и Београду, људима од око тридесет година, већина их је наводила новије акценте презимена овога типа (Исто: 253).

Шта се из свега може закључити? Да је процес уопштавања одређених акценатских типова узео широког маха и у народним говорима и међу образованим људима, па и међу лингвистима. Дакле, не ради се о незнању већ о једној језичкој појави која се одвија по одређеним правилима. Осим тога, нема никакве сумње да је врло тешко, вероватно и немогуће, знати за свако презиме како гласи његов изворни акценат. То се нарочито односи на „хомониме” типа *Јовановић* (од *Јован*) и *Јовановић* (од *Јован*), *Душановић* (од *Душан*) и *Душановић* (од *Душан*), *Маринковић* (од *Маринко*) и *Маринковић* (од *Маринко*) итд. Зато ову појаву не можемо проглашавати нестандардном и осуђивати је. Свакако, постоје презимена људи за која бисмо се морали потрудити да сазнамо њихов изворни лик. Лепо је знати да се аутор „Магарећих година”, „Николетине Бурсаћа”, „Пролома” зове Бранко *Ђојић*, аутор „Дервиша и смрти” Меша *Селимовић*, а аутор „Кржаве бајке” и „Тражим помиловање” Десанка *Максимовић*, да презиме аутора „Ђулића”, односно „Ђулића увелака” правилно изговарамо *Јовановић*, као и да машинска школа у Београду носи име Радоја *Ђакића*.

Наши речници и језички приручници такође у највећем броју случајева доносе као равноправне дублетне облике.

У *Речнику САНУ* налазимо презимена *Мићуновић* и *Мићуновић*, *Караџић* и *Караџић*, *Авакумовић* и *Авакумовић*, *Ћлић* и *Ћлић* итд. У појединим случајевима забележен је само један акценат – или онај који има основна реч или који је промењен, нпр., *Кулунџић*, *Јеремјић*, односно *Јеројић*, *Живановић* итд. (Станић 1975: 181). Акценат презимена у *Речнику САНУ* „више представља нормативну сугестију и оцену да је дати нагласак начелно у духу новоштокавског система – него у строгом смислу филолошки податак, конкретно сведочанство” (Пешикан 1975: 185–186).

Правопис из 1960. такође признаје равноправност промењеним акцентима у презименима на *-овић/-евић*: *Милићевић* и *Милићевић*, *Мијајковић* и *Мијајковић*, *Михановић* и *Михановић*, *Негелковић* и *Негелковић*. Међутим, доноси само облике *Ћлић* (поред *Ћлијић*), *Кујунџић*, *Ђерзић* (поред *Ђерзијић*).

Међу лингвистима такође проваладава став о нормативности ових дублетних облика.

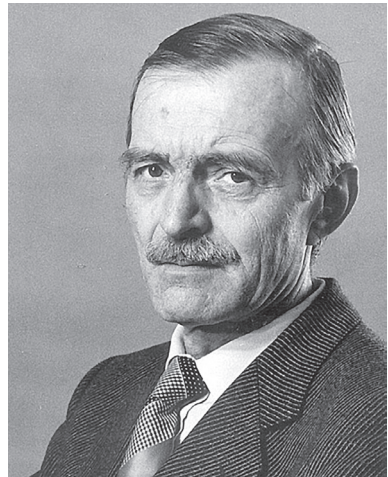

Павле Ивић

Павле Ивић, анализирајући презимена типа *Илић* и *Појагић*, закључује: „Пре свега, изворни акценатски тип још увек није мртав и њега свакако треба препоручивати позоришту, радију и филму. С друге стране, бесмислено би било покушавати да се стане на пут природном процесу развитака који се не може зауставити никаквим забранама” (Ивић 1955: 254).

Митар Пешикан, говорећи о акценту презимена на *-овић/-евић*, каже: „Ма како био наоко оправдан захтев да се треба придржавати изговора својственог самим носиоцима презимена, он је *неосишварив*, па и *попрешан*, јер је супротан најосновнијим

захтевима језика: тежњи језичкој економији и тежњи системским решењима у уобличавању језичке материје. Језичка норма и уопште лингвистичка обрада треба да установљава *каћеоријске и системске појаве, законитости, узусе* – а не конкретне случајеве везане за ово или оно презиме. Отуда је на првом месту захтев онима који на неки начин нормирају акценат презимена (у изради језичких приручника, у спикерској служби и др.): *не суиroyсишављаи се сионийаним шежњама ка каћеоријском и системском прилапођавању и уједначавању акцената презимена, поцишоваи деловање закона продуктивности акценатских ишшова*” (Пешикан 1975: 184).

Митар Пешикан

Литература:

- Ивић 1955: Павле Ивић. О акценту презимена као Илић, Пантелић и сл. *Наш језик* (нова серија) књ. VI/7–10, 251–254.
- Пешикан 1975: Митар Пешикан. Још о акценту презимена на *-овић/-евић* (уз чланак М. Станића). *Наш језик* (нова серија) књ. XXI/3, 183–186.

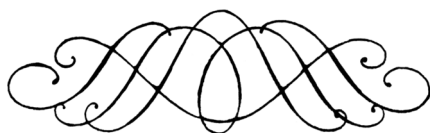
Правопис 1960: *Правопис српскохрватскога књижевног језика са правописним речником*. Нови Сад: Матица српска; Загреб: Матица хрватска.

Речник САНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XXI. Београд: Институт за српск(охрватски)и језик САНУ и САНУ, 1959–2019.

СТАНИЋ 1975: Милија Станић. О акценту презимена на -овић (-евић) са двосложном и вишесложном основом. *Наш језик* (нова серија) књ. XXI/3, 172–183.

ТЕШИЋ 1975: Милосав Тешић. Подаци анкете о акценту презимена на -овић (-евић). *Наш језик* (нова серија) књ. XXI/3, 186–193.

Рада Стијовић
stijovicr@yahoo.com

О НЕКИМ ПРАВОПИСНИМ ДУБЛЕТИМА

Термин *дублеџ* обично се односи на једну од две варијантне лексеме међу којима се може уочити акценатска, гласовна или морфолошка разлика.¹ Ове две језичке јединице имају равноправан лексемски статус и њима се означава један исти појам.

Предмет овога рада представљају дублетни облици који су, у речнику уз *Правопис српскога језика*, наведени са препоруком да предност треба дати једној варијанти коришћењем компаративне форме „боље” или „боље него”. Ово не значи да је „бољи” облик једино допуштен; он се препоручује за употребу, њему се даје предност, али и онај други је, са становишта норме, допуштен.

Како се лепота и богатство српског стандардног језика показује, између осталог, и равноправном употребом екавског и ијекавског изговора, заснованог на одговарајућој замени старог вокала „јат”, то ћемо у нашој анализи најпре поћи од варијантних облика неких глагола и именица са „јатом”. У глаголу **б(ј)егати** и **б(ј)ежати** старо кратко „јат” замењено је у екавском изговору кратким „е”, а у ијекавском појављује се „је”. Иако глагол **б(ј)егати** има развијеније семантичко-деривационо гнездо (навешћемо само неке лексеме: **б(ј)егунац**, -нца, вок. -нче, ген. мн. -наца; **б(ј)егуначки**; **б(ј)егуница**; **б(ј)егуничин**, -а, -о; **б(ј)егунство**; **б(ј)егунче**, -ета, зб. *бејунчаг*), употребна вредност основног глагола **б(ј)ежати** значајно је већа данас. Стога, Правопис (в. речник уз Правопис под бегати, бежати) сугерише да је боље користити форму **б(ј)ежати** него облик **б(ј)егати**.

Без обзира на то што норма равноправно прихвата именицу **мњење** (од *мниџи* или *мнеџи*, *мним*) у екавском и ијекавском изговору и варијантни екавски облик **мнење** (са разједначавањем), односно ијекавску форму **мнијење** (од *мњеџи*, *мним*), предност се даје лексеми **мњење**.

Ијекавске глаголске основе **-љећи**, **-љести** код префиксираних глагола попут **изљећи**² (*изљећем* и *изљежем*, *изљећи* и *изљези* и др.) или **наљећи** и **изљести** (*изљезем*, *изљези* и др.), **наљести**, **слљести** третирају се као застареле. Уместо поменутих глагола говорницима српског језика препоручује се употреба глагола **изићи**, **наићи** и др.

Српски народни говори у Црној Гори и писани текстови ијекавског изговора потврђују двојаке форме у примерима **Нијемац** (вок. *Нијемче*) и

¹ Детаљније о овом термину в. у РСАНУ, РМС и РСЈ.

² Екавске форме **изљећи** и **изљести** чувају се само у неким српским народним говорима.

Њемац; нијемац и њемица (у значењу „нема мушка односно женска особа”), али се упућује на то да се треба одредити за један облик – **Нијемац**.

Глас **х** требало би бележити тамо где му је по етимологији место. Но, у српским народним говорима овај глас се најчешће губи или бива замењен неким другим гласом (обично *в, ј* или *к*). Правопис дозвољава, као равноправне, и неке дублетне облике (в. т. 15 б, в, г). У неким случајевима се од два облика један препоручује као бољи. Тако наилазимо на:

ајде (*ajгемо* и др.) и **хајде** (боље је); **амбар** (боље је) и **хамбар**; **вајат** (боље је) и **хајат**; **кухиња** (боље је) и **кујна** (разговорно), **леха** (ек.), **лијеха** (ијек.) и **леја** (боље је); **пихтије** (боље је) и **пиктије**; **подбуо**, -ула и **подбухао**, -хла, прид. (боље је); **рапав**, **рапавост** и **храпав**, **храпавост** (боље је).

Правопис (в. т. 18 в. (1), (2)) предочава да се **сугласник -ј-** не бележи у вокалској групи када је други вокал по реду *-и-*. Од овог правила изузимају се случајеви када сугласник *-ј-* бива саставни део творбене основе или творбеног форманта. Наши примери потврђују да се неки случајеви могу третирати као правописни дублети будући да један варијантни облик подлеже основном правилу о искључивању сугласника *-ј-* из вокалских група *-аи-* и *-еи-* и њему се даје предност у односу на другу варијантну форму која укључује бележење сугласника *-ј-* као саставног дела творбене основе одговарајуће глаголске лексеме:

награисати, награишем (боље него **награјисати**); **наћефлеисати**, -ишем (боље него **наћефлејисати**); **ограисати**, ограишем (боље него **ограјисати**).

Приликом грађења **присвојних придева** на одговарајућу творбену основу додају се творбени наставци попут нпр. *-ји* (и)ли *-ији*. Често се формирају и двојаки придевски облици. Ипак, препоручује се да се лексичким формама са *-ји* да предност у односу на оне са *-ији*:

вражји (боље него **вражији**); **вучји** (боље него **вучији**); **грличји** (боље него **грличији**); **јаребичји** (боље него **јаребичији**); **јасичји** (боље него **јасичији**); **козји** (боље него **козији**); **кокошји** (боље него **кокошији**); **корњачји** (боље него **корњачији**); **кртичји** (боље него **кртичији**); **кукавичји** (боље него **кукавичији**); **курјачји** (боље него **курјачији**), **ластавичји** (боље него **ластавичији**); **мачји** (боље него **мачији**); **мишји** (боље него **мишији**); **пачји** (боље него **пачији**); **препеличји** (боље него **препеличији**); **птичји** (боље него **птичији**); **рачји** (боље него **рачији**); **сврачји** (боље него **сврачији**); **штучји** (боље него **штучији**).

Изузетак представљају примери код којих се творбена основа завршава сугласничком групом. У том случају сугерише се употреба творбеног наставка *-ији*:

врапчији (боље него **врапчји**); **гушчији** (боље него **гушчји**); **овчији** (боље него **овчји**); **пловчији** (боље него **пловчји**); **чавчији** (боље него **чавчји**).

Норма допушта **одступање од једначења сугласника по звучности** као боље решење у облицима придева **боговађски** (од *Боїовађа*; боље је) и **вармеђски** (од *Вармеђа*; боље је), али наводе се и форме **боговаћски** и **вармећки**.

Интересантно је да се двојака форма понекад дозвољава у случају при својног придева на *-ин*. Тако се од именице **свастика** формира присвојни придев **свастикин**, који се карактерише као бољи избор у односу на такође допуштenu форму **свастичин**:

свастикин (боље него **свастичин**).

У дативу и локативу једнине именица које се завршавају на *-а* врло често се бележе дублетни облици. Један варијетет је резултат сибиларизације (односно преласка *к, љ, х* у *ц, з, с* испред *-и* као наставка за облик), а други задржава *к, љ, х* као део основе речи. Тако се у примеру **симултанка** предност даје дативском облику **симултанци** у односу на форму **симултанки**:

симултанка, дат. **симултанци** (боље него **симултанки**).

А у случају именице **солдатеска** ситуација је обрнута. Сугерише се употреба облика датива **солдатески** као боља у односу на форму **солдатесци**:

солдатеска, дат. **солдатески** (боље него **солдатесци**).

И у облику **вокатива једнине** појављују се двојства односно равноправно употребљени облици на *-е* и *-у* обично код именица мушког рода на сугласник. Изабирање боље форме често зависи од тога да ли се основа завршава меким, мање доследно отврдим (*ч, ж, ш*) или тврдим сугласником (в. Правопис т. 34 а). У случају који се наводи дата је предност облику вокатива на *-у* у односу на форму која се завршава са *-е*:

ђилкош, вок. **ђилкошу** (боље него **ђилкоше**).

Често се појављују и дублетне форме у **генитиву множине**. Правопис готово доследно препоручује употребу облика који се завршавају на *-а*, али бележи и оне чији је наставак *-и*:

биљешка, ген. мн. **биљежака** (боље него **биљешки**); двојка, ген. мн. **двојака** (боље него **двојки**); **прим(ј)едба**, ген. мн. **прим(ј)едаба** (боље него **прим(ј)едби**); **решетка**, ген. мн. **решетака** (боље него **решеткѝ**).

Процес адаптирања **имена странаг порекла** у систем српскога језика неретко бива (про)праћен појавом двојакних облика. Најпре, сматра се да је боље употребити облик имена **Вилијем** (према енглеском William) него традиционални облик **Виљем** (изузев у случају када се јасно зна да је то име познате личности, о којој се и раније говорило)³. Наводи се и да пре треба

³ Интересантно је да се у одељку о транскрипцији из енглеског језика у Правопису (в. т. 211) бележи како ненаглашени самогласник *а* управо на примеру имена William треба усво-

користити облик **Кларк** него форму **Клерк** (према енглеском Clark), пре **Џејмс** него облик **Џемс** (према енглеском James); пре **Сорос** Џорџ (према George Soros) него форму **Сорош** или **Шорош**; пре **Стајнбек** Џон (према John Steinbeck) него **Штајнбек**. Италијанска имена често бивају прихваћена у облику који се не уклапа у установљена транскрипциона правила. Тако је боље користити форму **По** (према италијанском Po) него **Пад** (од латинског Padus), али треба рећи **Падска низија**. Предлаже се као боље решење облик **Чивитавекија** (према Civitavecchia) у односу на форму **Ћивитавекија**. Предочава се да је боље користити устаљени назив за реку **Јангце** уместо традиционалног кинеског облика **Чангђанг** (према кинеском Changjiang). Облику презимена **Мицкјевич** (према пољском Mickiewicz) дата је предност у односу на форму **Мицкијевич**. Немачки дифтонг EI у руским именима и презименима германског порекла може се примити двојачко: као *ej* и као *aj*. Наш Правопис препоручује употребу облика са *aj* попут **Ајзенштајн**, **Бернштајн**, **Бронштајн**, **Рубинштајн**, **Штајн**. Такође, треба усвојити да је облик презимена **Плисецка** бољи од форме **Плисецкаја**, а исто тако и облик презимена **Трубецки** сматра се прихватљивијим од форме **Трубецкој**. Сугерише се да је боље часопис назвати **Литературна газета** него **Литературнаја (газета)**. Уместо скандинавског географског имена **Лим фјорд** боље је користити форму **Лимски фјорд**, а топоним из Скандинавије боље је бележити као **Мушеен** уместо **Мушен** (према Mosjøen). Боље је употребљавати облик **Бержерак** (према француском Bergerac) него форму са предлогом **Де Бержерак**, а такође и облик **Генган** (према француском Guingamp) уместо форме **Генгам**. Такође, предлаже се коришћење облика **Демпси** (према Dempsey) као бољег у односу на форму **Демпсеј**, даје се предност облику **Дишан** у односу на форму **Дишам** (према француском Duchamp), а подразумева се и да је боље употребити облик за женско име **Жана** (према француском Jeanne) од именице **Жан**. Уместо форме **Вацлавске намјести**, што је облик множине у српском језику, препоручује се да се синтагма преведе као **Вацлавски трг** (у складу са употребљеним обликом јединине средњег рода у чешком језику). Сугерише се још и како је боље употребити облик **Кастиља** (према Castilla) у односу на форму **Кастилија** и да је уместо облика **Лорка** боље користити пуно име **Гарсија Лорка** (према шпанском García Lorca Federico) ако се зна да се прво презиме у шпанском језику не изоставља. Препоручује се да треба пре употребити облик **Салвадор** него **Ел Салвадор** или пре облик **Сан Хосе** (у Костарики) него форму **Сан Хозе** (према шпанском San José).

јити као /a/, а не као /e/, што се често чини под утицајем акустичног утиска везаног за немачки језик или нетачне интерпретације да се свако /a/ прихвата као /e/.

Истиче се да се уместо страних речи и израза (нпр. из француског језика) користе преводи на српски језик. Тако уместо **анженерал** треба користити српски превод *уојциџије, уојциџије узевци*; уместо **анпасан** *узјред речено, усјуйи*; уместо **анпрофил** *с ѿрофила, из ѿрофила*; уместо **анфас** *сјреда, слица*.

Л и т е р а т у р а :

Правопис: Митар Пешикан, Јован Јерковић, Мато Пижурица. *Правопис српскоја језика*. Нови Сад: Матица српска, 2015. (треће издање).

РСМС: *Речник српскохрватскоја књижевној језика*, I–VI. Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.

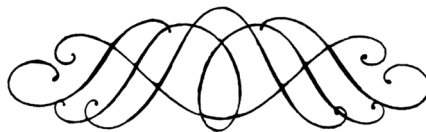
РСАНУ: *Речник српскохрватској књижевној и народној језика*, I–XXI. Београд: САНУ, 1959–.

РСЈ: *Речник српскоја језика*. Нови Сад: Матица српска, 2007.

Мирјана С. Гочанин

Институт за српски језик САНУ, Београд

mirjana.gocanin@isj.sanu.ac.rs

Б

ПРЕДЛОЗИ

Душко Виџас

РАЧУНАР ИЛИ КОМПЈУТЕР – ИНФОРМАТИЧКА ЗБРКА –

Као превод енглеског термина *computer* код нас се подједнако користе и *рачунар* и *комјјуџер*. Шта одређује избор једног од ова два термина и има ли разлике у њиховој употреби? Извесно је да се ради о истом објекту, било како да га назовемо, али и о објекту који није лако прецизно описати.

Изгледа да се у српској стручној литератури прво појавио *рачунар*. Када се претражи узајамни каталог система Кобис¹ са кључном речи *рачунар*, њено најраније појављивање датира из 1963, у наслову уџбеника *Електронски ариџмеџички рачунари* Франца Крижанича, који је преведен са словеначког језика. Ова реч се јавља и 1964. у наслову уџбеника Рајка Томовића *Електронски рачунари*. Претрага за кључем *комјјуџера* у истој бази података као најранији резултат даје годину 1969. и наслов књиге Мартина Волтерса *Кључ за комјјуџере*, преведене са немачког.

Други могући извор за датирање прве појаве ових термина могла би да представља дигитализована архива² конференције ЕТАН, коју већ више од пола века организује друштво чији је данашњи назив „Друштво за електронику, телекомуникације, рачунарство, аутоматику и нуклеарну технику”. На термин *рачунар* наилазимо већ 1960. у наслову рада *Цифарски електронски рачунар – ЦЕР Инсџиџиџија „Борис Кидрич”*³, који је потписао Рајко Томовић са групом коаутора. Овом раду је у истој архиви претходио рад

¹ <https://sr.cobiss.net/>

² https://www.etrans.rs/common/archive/ETAN_1955-2006/Start.htm

³ [https://www.etrans.rs/common/archive/ETAN_1955-2006/ET\(R\)AN_1955-2006/eTRAN/05.ETAN.1960/TOMOVIC.R.ETAN.1960.pdf](https://www.etrans.rs/common/archive/ETAN_1955-2006/ET(R)AN_1955-2006/eTRAN/05.ETAN.1960/TOMOVIC.R.ETAN.1960.pdf)

словеначког информатичара Антона Железникара о „številčnih računalnikov” из 1958. Можемо само да нагађамо да ли је српски термин *рачунар* изведен адаптацијом словеначког или је настао независно. Термин *комјјуџер* ће се у истој архиви у насловима радова појавити први пут тек деценију касније, 1971. године.

Из данашњег угла, када информатички англицизми пристижу и нестају таквом брзином да покушај тражења српског еквивалента изгледа узалудан, изненађује да су пионери информатизације у Србији водили овакву бригу о језику настојећи да пронађу добру замену за енглески термин. Али посреди су, чини се, друкчији разлози. У наведеном тексту Рајка Томовића на самом почетку се каже: „Почињући развој дигиталних рачунских машина у нашој земљи, морали смо водити рачуна од самог почетка којим путем поћи. [...] У оријентацији на развој рачунских машина имали [смо] у виду производне могућности наше индустрије и потребе тржишта.” Рачунар, дакле, стиже у српски језик на крилима домаћих развојних пројеката који предвиђају да ће се домаће тржиште моћи подмирити домаћим рачунарима. Овај мит о домаћој производњи рачунара трајаће још јако дуго и о њему постоје бројни трагови. Каснија појава термина *комјјуџер* потиче из превода на српски, а поклапа се са почетком увоза великих рачунарских система намењених широком кругу разноврсних корисника. Овде наилазимо на једну могућу разлику у употреби термина *рачунар* и *комјјуџер*. Рачунар је, у раним годинама информатике, био плод домаће памети, а компјутер увозни, инострани производ. За домаћи термин се определила стручна популација, док је широка публика изабрала *комјјуџер*. Траг ове нијансе у значењу може се пратити до наших дана, бар у опредељивању говорника за један од ова два термина. Посебно је занимљива употреба ових термина у штампи у последњим деценијама 20. века. *Комјјуџер* се јавља у чланцима иностраних дописника, и то често у негативном контексту (*комјјуџерски злочин, комјјуџерска крађа, жртва комјјуџера, комјјуџерски вируси, зазирање од комјјуџера...*), док је *рачунар* везан за домаће успехе у производњи *рачунара*⁴. Ипак, ово није искључивало могућност да се у истом тексту употребе оба термина. На пример, у *Полиџици* од 26. 9. 1982. у тексту под насловом *Комјјуџерска збрка* наилазимо на сегмент *Имамо стогодине скупоцених рачунара*.

Динамични процес интегрисања информатичких технологија одразио се и на савремене речнике српског језика. У *Речнику САНУ*, у 10. тому, објављеном 1978, налази се одредница *комјјуџер* са следећим описом:

компјутер м (енгл. computer) техн. *електронска машина за рачунање, електронски рачунар* (КЛАИЋ 4⁵).

⁴ <https://sr.wikipedia.org/sr-ec/ЦЕР-10> и <https://sr.wikipedia.org/sr-ec/ТИМ-01>

⁵ КЛАИЋ 4: *Veliki rječnik stranih riječi, izraza i kratica*, Zagreb 1968.

Без примера употребе, док ће на појаву одреднице *рачунар* морати да се чека још неко време. Занимљиво је да се давно изгубљени антропоморфизам *електронски мозак* јавља у 12. тому *Речника САНУ* из 1984, под одредницом *мозак*, са богатим избором примера:

електронски мозак техн. *електронски рачунар, комјутер*. – Модерна дигитална р[ачунала] обављају све рачунске радње аутоматски ... При томе она могу обавити и више милијуна операција у секунди, па им је то донијело назив „електронски мозак” (Енци. Лекс.⁶, под рачунала). У доба атомских подморница, спутњика и електронских мозгова нико више не верује у чуда (Пол.[итика] 1958, 16250/11). Амерички инжењери заснивају своје пројекте на принципу воза-робота којим би управљао један електронски мозак смештен у кутији (И.[сто], 16284/9). Комбинација низа машина ... са „електронским мозгом” – како се често популарно назива ова рачунска машина – даће једно потпуно самостално биће (И.[сто] 1959, 16409/16).

У шестотомном *Речнику Мајџице српске* јавља се само одредница *рачунар*, и то у 5. тому из 1973:

рачунар, -ара м 1. техн. *уређај који аутоматски врши рачунску обраду убачених података; електронски уређај који врши најсложеније рачунске операције, комјутер*. – Сигуран сам да не постоји такав рачунар који би израчунао човекову вредност. Пол.[итика] 1970. 2. *рачуновођа*. – (...). 3. *мајематичар; рачуница*. – (...)

док се у речничкој грађи за одредницу *комјутер* није нашло материјала у припреми 2. тома, објављеног 1967, где би јој било место.

У једнотомном *Речнику српског језика Мајџице српске* из 2011. године налазе се обе одреднице са незнатно промењеним дефиницијама из два горе наведена речника:

компјутер м енгл. *електронска машина, електронски рачунар*.

рачунар, -ара м 1. техн. *уређај који аутоматски врши рачунску обраду унесених података; електронски уређај који врши најсложеније рачунске и гр. операције, комјутер*. 2. *мајематичар*.

Шта нам све казује обрада ових одредница? Видимо да су ови термини привукли пажњу лексикографа тек после 1970. године, што одговара почетку значајнијих процеса информатизације у Србији. Одреднице *рачунар* и *комјутер* упућују једна на другу, па су од почетка ове две речи препознате као синоними, додуше са квалификацијом *електронски* у дефиницији рачунара како би се разликовао од његових других значења. Занимљиво је да се атрибут *електронски* не приписује компјутеру када се употреби у подручју дефиниције.

⁶ *Enciklopedija Leksikografskog zavoda, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb 1966–1969.*

Квалификатор *техн.* (техника, технички) уз ове термине већ дуго није оправдан. Рачунари, видљиви или не, свеприсутни су. Штавише, оба термина су незаобилазни део основног савременог српског вокабулара. У Корпусу савременог српског језика⁷ и једна и друга реч улазе у фонд од 5000 најчешћих речи. *Рачунар* се у различитим облицима јавља 3998, а *комјјуџер* 3843 пута,⁸ што је упоредиво са фреквенцијом одреднице *речник* (4039 пута), чешће од одредница *мајтемајтика* (2381) или *рачунски* (371), а много чешће од *рачунских ојерација* (25), које се јављају у дефиницији рачунара. Уз то, ако се претрага ограничи на научни и научно-популарни функционални стил, одредница *рачунар* се јавља 583 пута, а *комјјуџер* свега 100 пута, што показује да су ови термини напустили подручје струке и прешли у основни лексички фонд нашег језика.

С друге стране, уз *рачунар* стоји опис његове функције: он *врши најсложеније рачунске и грубе ојерације*. Чињеница је да *рачунари* могу да врше различите аритметичке и логичке операције, али треба нагласити – искључиво на основу програма који им је унапред саопштен, што га разликује од других уређаја. Програми које ће рачунари извршавати настају после пуштања рачунара у рад, а конструктор рачунара их не мора предвидети, па чак ни наслутити. Али рачунарски програми нису техничко достигнуће, већ објекти математичке природе. Отуда, оно што чини рачунар посебним уређајем јесте његова математичка, а не техничка основа.

Данас, када је већина рачунара утопљена у рачунарске мреже, и ови описи су подложни ревизији на више начина. Можда најопштији опис функције рачунара сажима Ларусов *Речник информатике*, који га одређује као уређај који врши трансформацију информација из једног у неки други облик попут уређаја из индустријских револуција који трансформишу енергију из једног у други облик.

Иако су синоними, деривациони потенцијал ова два термина је различит. У Корпусу савременог српског језика проналазимо да се из леме *рачунар* изводе са значајнијом учесталашћу *рачунарски* (1446) и *рачунарство* (264), а јављају се још и хапакси *рачунарчић* и *рачунарев*. Од леме *комјјуџер*, поред *комјјуџерски* (2460), изведени су придев *комјјуџеризован* (185) и *комјјуџеризација* (65), затим, са ниском фреквенцијом, називи за особе које се баве компјутерима – *комјјуџераш* (16), *комјјуџериста* (12) и *комјјуџерија* (1), као и *комјјуџерчић* (1) и *комјјуџеристика* (5). Изведене породице нису симетричне и стиче се утисак да је *комјјуџер* продуктивнији од *рачунара*.

⁷ <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/>

⁸ Конкорданце које обухватају све облике флективне парадигме једне одреднице се могу добити кроз напредну претрагу корпуса упитом, нпр. облика [lemma = „рачунар”] или [lemma = „компјутер”].

Ипак, подвучени облици који су изведени из именице *комјјуџер*, а који немају еквивалент изведен из именице *рачунар*, крију један други терминолошки проблем.

Енглески термин *computer science* (или *computing*) нема стабилан превод на српски. У називима универзитетских институција на којима се проучава или представља ова дисциплина могу се наћи бројне варијанте превода овог термина на српски. На новосадском Природно-математичком факултету налази се Департман за *рачунарске науке*, у оквиру Мегатренда је Факултет за *комјјуџерске науке* (Faculty of Computer Science), на Факултету организационих наука је студијски програм Софтверско инжењерство и *рачунарске науке*, на Математичком факултету Универзитета у Београду налазе се студијски програми *Рачунарство и информатика* (Computer Science and Informatics) и *Информатика* (Informatics), на Електротехничком факултету је студијски програм Електротехника и *рачунарство* (Electrical and Computer Engineering) и *Рачунарска техника и информатика* (Computer Engineering and Information Theory), у оквиру Сингидунума је Факултет за *информатику и рачунарство* (Informatics and Computing), на коме је студијски програм за *рачунарске науке*⁹. . . Иако се разликују називи студијских програма, њихов садржај је, бар на папиру, сличан. Појављује се још и превод *комјјуџерисџика*, али пре свега у штампи, нпр. *професор комјјуџерисџике на њујоршком универзитету* (Политика, 14. 1. 2008).

Поред директних превода за *computer science* – рачунарске или компјутерске науке¹⁰ – наилазимо још на *рачунарство* и *информатику*. Какво је њихово значење? Термин *рачунарство* сковао је крајем седамдесетих година професор Славиша Прешић са Математичког факултета као замену за два термина који су тада кружили као превод за *computer science*: *наука о рачунарима* и *рачунарске науке*. Овај неологизам је 1982. уграђен у назив новооснованог смера *Рачунарство и информатика* на Одсеку за математику ПМФ-а у Београду, а у једнотомнику Матице српске је добио своју одредницу:

рачунарство с *рачунарска, комјјуџерска техника; рачунарска, комјјуџерска делатност*.

Приметимо да је дефиниција овде претерано уопштена (обухвата и технику и делатност).¹¹

⁹ Енглески еквиваленти за рачунарство, информатику . . . су наведени према веб-страницама факултета ако такве стране постоје на енглеском језику.

¹⁰ У српском се користи облик множине, док је енглески термин у једнини.

¹¹ За прецизно одређење појма рачунарство, као превода за *computer science*, видети Г. Павловић-Лажетић: Quo Vadimus – рачунарство на крају 20. века. *Насиља математике* XLII (3–4), 1997.

Информатика има сложенију историју. Овај термин се појавио у неанглофоној Европи крајем педесетих година као замена за енглески термин *data processing* (обрада података), а настао је као сливеница од речи *информација* и *ауџиомајтика*. У српски језик је *информатика* стигла већ шездесетих година,¹² али је не бележе ни *Речник САНУ*, ни шестотомни *Речник Мајице српске*. У почетку, под информатиком су се у Србији подразумевале разноврсне активности везане за експлоатацију рачунарске опреме биле оне привредног или неког другог типа. Тек у осамдесетим годинама прошлог века, ова реч почиње да се јавља у српском и у називима универзитетских студија, дакле као научна дисциплина, а вероватно под утицајем из неанглофоних средина.¹³ Енглески термин *informatics* није синоним за *computer science*, већ је везан за област *информационе науке* (information science). У овом значењу га у српском налазимо, на пример, у смеру за библиотекарство и *информатику* на Филолошком факултету Универзитета у Београду.

Информатика се јавља као одредница тек у једнотомном *Речнику Мајице српске* са следећом дефиницијом:

информатика ж наука о *комјутерској техници, рачунарство*

где се *информатика* своди на *рачунарство*, са нејасном везом према могућим преводима на енглески језик.

Малобројне покушаје да се из речи *рачунар* и *комјутер* изведе занимање решила је појава термина *информатика*, тако да једнотомник бележи одредницу

информатичар м *стручњак за информатику, за рачунарство*

У Корпусу савременог српског језика ове одреднице имају следећу фреквенцију: *информатика* (1072), *информатичар* (220), *информатизовањ* (75) уз придеве *информатички* (1495) и *информатичарски* (3).

Одсуство стабилног назива за једну научну дисциплину, који би се једнозначно могао преводити на друге језике, говори о одсуству сваког покушаја стандардизације информатичке терминологије код нас. Последице таквог стања трпе несумњиво и лексикографи, а вероватно још више савремена информатизована школа. Резултати ове термилошке збрке су богато илустровани и на веб-страни ЕCDL-фондације¹⁴ која организује издавање лиценце „Европске компјутерске возачке дозволе”, а којом се утврђују нивои информатичке писмености кандидата. На овој веб-страни ће се наћи на

¹² Друштво за информатику Србије је основано 1973. године. Његов назив на енглеском је *Informatics Association of Serbia* према веб-страни Друштва (<https://dis.org.rs/en/about/>).

¹³ Видети википедијски чланак о информатици на различитим језицима, као и чланак <https://en.wikipedia.org/wiki/Informatics>

¹⁴ <http://www.ecdl.rs/index.htm> (посећено 16. 12. 2020)

окупу сви термини поменути у овом раду без обзира на непрецизност њиховог значења, можда из простог разлога да се будући носиоци „Дозволе” од почетка привикну на терминолошки хаос.

Да ли је могуће размрсити овај терминолошки чвор? Ради се очигледно о наслагама различитих значења која су се око ових термина таложила сувише дуго под различитим утицајима и из различитих интереса, а посебно откако је информатичко занимање постало пробитачно. Онај минимални оквир за расплитање ове збрке вероватно треба тражити у односу на два критеријума: „подесан” термин би морао да омогући стварање неопходне фамилије изведених речи, као што су занимање или процес, а са друге стране, требало би да термин обезбеђује једнозначну везу са одговарајућим енглеским термином. Овде се одмах види неподесност превода као што су ‘рачунарске или компјутерске науке’. Није реч о мноштву дисциплина, већ о једној јединој, а назив као, на пример, *факултет за рачунарску науку* звучи, у најмању руку, необично. *Рачунарство*, као превод за енглеско *computer science*, нема значајан творбени потенцијал, па се неопходне допуне налазе у изведеницама из речи *информатика* (информатичар, информатички, информатизовати, информатизација...).

Мимо ових основних творбених ограничења за поједина решења, свакако треба имати у виду да су значења и *рачунарство* и *информатике* сложенија него што се то предлаже у дефиницијама из једнотомника. Један покушај да се разграниче поједина значења у односу на енглеску терминологију могао би да буде обликован на следећи начин:

рачунарство с научна дисциплина која истражује процесе израчунавања у најширем смислу (*computer science*)

информатика ж 1. рачунарска делатност (*computing*) 2. (примењено) рачунарство (*applied computer science*) 3. наука о информаџијама (*information science, informatics*)

Приметимо да је у овим дефиницијама изостављена *компјутерска техника*, која се јавља у описима рачунарства и информатике. *Компјутерска техника*, конструкција и изглед рачунара током последњих деценија мењали су се вртоглавом брзином, а да те промене нису мењале основу проблема који се изучавају и решавају у рачунарству. О оваквом односу рачунара и рачунарства говори духовита опаска Хала Абелсона (Hal Abelson), професора на Масачусетском институту за технологију, који каже да „рачунарство (*computer science*) није ништа више наука о рачунарима него што би астрономија била наука о телескопима”.

Душко Витас
Математички факултет, Београд
vitas@matf.bg.ac.rs

ПОВОДОМ

Данијела Рагоњић

РЕЧИ НАШЕ НАСУШНЕ – НА ЛЕКСИЧКОМ ЛУКУ ОД ПОГДЕКАД(А) ДО ПОКУПИТИ

(*Речник српскохрватској књижевној и народној језика САНУ,
ѿоїдекад(а) – ѿокуїїїи*, књига XXI, Београд, 2019)

Велико је задовољство представити сваки нови том *Речника српскохрватској књижевној и народној језика* Српске академије наука и уметности, најзначајнијег и најобимнијег лексикографског приручника на овим просторима.¹ Из штампе је изашла XXI књига *Речника САНУ*, која носи 2019. годину, а доноси речи од *ѿоїдекад(а)* до *ѿокуїїїи*. Тиме је настављено представљање лексике на слово П, започето у 19. тому. Речи на ово слово најбројније су и запремаће још неколико наредних томова.

Као и све претходне, XXI књига садржи 800 страница двостубачно штампаног речничког текста. А доноси и следеће целине: Подаци о учешћу у изради XXI књиге Речника, Допуна скраћеница објављених у XX књизи Речника, Допуна техничких скраћеница објављених у XX књизи Речника.

Лексикографски рад, осим у изузетним случајевима, често је обележен анонимношћу. Лексикографски приручници ширег захвата у лексику неког језика пишу се дуго и коауторски, па је, сматрамо, вредно овом приликом

¹ *Речник САНУ* припада речницима тезаурусног и академијског типа и обухвата грађу књижевног и народног језика у временском распону од Доситеја и Вука до данас. Прва књига *Речника* објављена је 1959. године.

споменути и ауторски тим *Речника* који је учествовао у изради XXI тома,² и то на нивоу основне обраде (М. Милосављевић Тодоровић, Г. Штрбац, Н. Ивановић, М. Стојановић, Д. Ратковић, Б. Милосављевић, М. Спасојевић, Р. Левушкина, М. Гочанин, Д. Станић, Н. Миланов, Б. Томић, Д. Цвијовић, Д. Радоњић, Н. Вуловић Емонтс), помоћне редакције (М. Спасојевић, Д. Ратковић, М. Ђинђић, Р. Левушкина, А. Марковић, В. Јовановић, Н. Вуловић Емонтс), основне редакције (Н. Јошић, С. Ристић, А. Марковић, В. Јовановић, И. Лазић Коњик, В. Павковић, Н. Рамић, М. Радовић Тешић, Р. Вуксановић, М. Ђинђић, Р. Стијовић, Н. Ивановић, Б. Милосављевић), и суредакције (С. Ристић, М. Радовић Тешић, В. Павковић, Д. Гортан Премк, Р. Стијовић, Н. Рамић, М. Вујанић, Н. Јошић).³ Рецензенти су били проф. др Даринка Гортан Премк, проф. др Милорад Дешић и академик Милосав Тешић. Стручни консултант за оријентализме била је др Марија Ђинђић, а стручни консултант за предлог и речцу *йод* и префикс *йод-* била је проф. др Душка Кликовац.

У XXI књизи *Речника* налази се обиље префиксираних речи (с префиксима *йо-* и *йод-*). Настављено је представљање лексике с префиксом *йо-*, започето у претходном тому, па се овде обрађују речи као: *йојосјодигићи*, *йојосјићи*, *йојрадигићи*, *йојуцнући*, *йојевројићи*, *йојкривајићи*, *йојкувајићи*, *йојисјоклањајићи*; *йодарак*, *йодкорица*; *йојусић*, *йојраничан* и др. Међу речима са префиксом *йод-*, које чине знатан део овог тома (готово половину), наћи ћемо речи као: *йодујирајићи*, *йодусјаријићи*, *йодухвајићи*, *йодушицајићи*. Посебно треба издвојити предлог *йод*. Речнички чланак овог предлога доноси 11 значења и бројна подзначења и значењске нијансе, који су обрађени на чак 8 страница двостубачног речничког текста. Могли бисмо рећи да предлог *йод* и префикс *йод-* представљају „звезде” овог тома. Занимљиво је приметити да поред предлога *йод* налазимо и мање фреквентне или готово непознате предлоге *йодврх*, *йодно*, *йодну*, *йодуж*, *йодобийћ*, *йодоби*, *йозаги*, *йоза*, *йоизвище*, *йоизнаг*, *йоизмеђу*, *йокрај*, *йок*, *йокре*; а том доноси и речце: *йојошово*, *йојошова*, *йојошову*, *йод*, *йодбој*, *йоиме*, *йоименце*, *йојисукрсића*; као и узвике *йојле* и *йојс*.

Како је *Речник* конципиран тако да настоји да обухвати целокупну лексику српског језика забележену током протекла два века, и у овој књизи ћемо, поред бројних старих, и појединих заборављених речи, наићи и на неке нове речи. Таква је нпр. реч *йодкасић*, која припада лексици XXI века (употребу

² Ауторе набрајамо према редоследу обрађених речничких секција датом у прилогу Подаци о учешћу у изради XXI књиге *Речника*.

³ Текст ове књиге, као и претходних књига *Речника*, припремљен је коауторски у више лексикографских фаза и поступака: обрада грађе, помоћна редакција, основна редакција, суредакција, при чему су основни редактори утврђивали коначни текст на основу примедба и предлога датих у суредакцији, после рецензентских напомена и током припремања редигованог текста за штампу.

ове речи *Оксфордски речник енглеског језика* потврђује цитатом из 2004. године, што представља најранији извор до кога су њихови сарадници дошли приликом обраде те одреднице).

Значају *Речника* доприноси и бележење застареле лексике. Она је означена квалификатором заст. (некада је у питању реч, а некада само појединачно значење речи); таквих случајева је у овом тому око 1000, нпр. *ѿоѿибел*, *ѿоѿибли* (обе речи су из Његошевог језика), *ѿоѿибља*, *ѿоѿибносан*, *ѿоѿлавни*, *ѿоѿлас*, затим значења лексеме *ѿоѿинуѿи*: 'затрти се, искоренити се' или 'пасти у заборав, бити заборављен', лексеме *ѿоѿлавар* 'руководилац, управник, управитељ (неке установе или сл.)' и 'државни чиновник уопште', нека значења предлога *ѿог*; или застарели изрази: *из ѿоѿлега* (значи: 'одмах', 'сместа'), *гоѿи у сѿиање ѿокоја* и *сѿиавиѿи*, *сѿиављаѿи* (*некоѿа*) *у сѿиање ѿокоја*... И још: *ѿоѿледѿиѿиѿе*, *ѿоѿледник*, *ѿоѿода*¹, *ѿоѿодар*, *ѿоѿодбеник*, *ѿоѿодиѿиѿи*, *ѿоѿодиѿиѿиѿа*, *ѿозорљиво*, *ѿозорљивосѿи*. Има међу њима и речи које припадају стручној или научној лексичкој одређених области, нпр. *ѿоѿодомер*, *ѿоѿој*, *ѿодаѿиѿник*, *ѿодлоѿ*, *ѿодметѿ* (припадају терминолошким областима физике, пчеларства, права, граматике). Споменућемо и прилоге *ѿоданас*, *ѿодаѿино*, глаголе *ѿоѿрађаниѿиѿи*, *ѿоѿраничаваѿиѿи*, *ѿодвариваѿиѿи*, именице *ѿодарак* и *ѿодарење*, *ѿодарѿиѿель*, *ѿодвоз*, *ѿодмићење*, *ѿодносач*, *ѿојав* и *ѿојављај*. Овај лексички слој представља не само извор за проучавање творбених могућности језика или развоја лексичког фонда већ и непресушан извор богаћења песничког и савременог језичког израза.

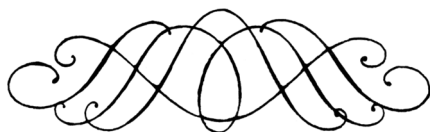
Речи страног порекла слабије су заступљене у овом тому (*ѿоза*, *ѿозауна*, *ѿоезија*, *ѿокенес*, *ѿоѿѿеса*, *ѿозаманѿиѿерија*, *ѿоѿенѿер*).

Попут претходних томова и XXI књига *Речника* доноси речи књижевног језика (нпр., *ѿоѿинуѿиѿи*, *ѿоѿлегаѿиѿи*, *ѿодбосѿиѿи*; *ѿоѿлавар*, *ѿоѿлавље*, *ѿоѿлед*; *ѿоѿлуѿи*, *ѿодмазан*, *ѿоѿолем*; *ѿоѿдеко*, *ѿоѿдеѿиѿиѿо*; *ѿодмиѿиѿљиво*, *ѿодесно*; *ѿојс*, *ѿоѿле* итд.), речи из народних говора (*ѿоѿимайѿи се* „надути се”, *ѿодбодиѿиѿиѿи* „подбадати”, *ѿокрчумаѿиѿи се* „порвати се, побити се”), затим стручну лексику (из области архитектуре као *ѿодесѿиѿи*, историје *ѿодесѿиѿа*, *ѿоджуѿан*, саобраћаја *ѿоѿенѿер*, зоологије *ѿодзвизгач*, *ѿојка*, ботанике *ѿокровница* итд.), стилски облежену лексику (еуфемизам *ѿодвучѿиѿрм* за змију, глагол *ѿозајмиѿиѿи* у значењу „украсти”, погрдну именицу *ѿодвиреѿи* итд.), али и бројне фразеолошке обрте, изразе, пословице – тако се, нпр., уз реч *ѿоѿлед* налази 28, а уз *ѿоѿлегаѿиѿи* 21 фразеологизам и устаљени израз.

Значења речи, према већ устаљеним принципима израде *Речника*, богато су илустрована примерима. Примери су бирани из богате речничке грађе пореклом из извора који су разноврсни у погледу функционалних стилова, места издања, времена из ког потичу.

Овом тому *Речника*, као и *Речнику* у целости, обрадоваће се не само стручњаци и научници који се баве, пре свега, језиком него и сви љубитељи речи. Поред тога што *Речник САНУ* одлично испуњава свој основни циљ, а то је тумачење значења речи, он представља незаобилазан и незамењив део српске културе, омогућава нам да пратимо развој језика у двовековном распону, а са њим и развитак друштва које се српским језиком служи.

Данијела Радоњић
Институт за српски језик САНУ, Београд
daniijela.radonjic@isj.sanu.ac.rs

МАЛИ САВЕТИ

*Да ли је минуће и секунде у српском исправно писати овако: „00:12”?
Да ли иу умесито двојачке треба писати тачку или неки други знак?*

Између броја сати и минута пише се тачка: „00.12”. Писање две тачке енглески је манир. Није правилно писати ни запету: „00,12”.

P. C.

Да ли се ишце тачка иза редног броја који означава годину издања неке књиџе, а стоји на насловној страни и на корицама књиџе?

Тачка иза редног броја не пише се у графички издвојеним бројкама и уопште иза написа који се штампају у засебном реду. То значи да бројку која означава годину издања књиџе, и обично стоји при дну стране, треба писати без тачке.

P. C.

ПРАВОПИС СРПСКОГА ЈЕЗИКА

МИТАР ПЕШКАН
ЈОВАН ЈЕРКОВИЋ
МАТО ПИЖУРИЦА

ТРЕЋЕ ИЗДАЊЕ

Редакција
измњеној и допуњеној издању
Мато Пижурица (главни редактор), Милорад Дешић,
Бранислав Остојић, Живојин Станојичић

МАТИЦА СРПСКА
НОВИ САД
2020

Да ли су њправилне речи њедикер и маникер и разликују ли се оне од њедикира и маникира?

Све четири речи су правилне. Именица *њедикер* означава особу која се професионално бави неговањем стопала и ноктију на ногама. Женска особа која се тиме бави јесте *њедикерка*. Именица *њедикир* означава, пре свега, радњу – неговање, сређивање стопала и ноктију на ногама. Међутим, она може да означава и особу која се тиме бави, дакле, да значи исто што и *њедикер*. Женска особа *њедикир* назива се *њедикирка*.

Исто је и са речима *маникер* и *маникир*. *Маникер* је особа која се бави уређивањем, неговањем ноктију на рукама. *Маникир* јесте сам поступак уређивања ноктију на рукама, али и особа која се тиме бави, значи исто што и *маникер*. Називи за жене које се баве тим послом јесу *маникерка* и *маникирка*.

Дакле, *маникер* и *њедикер* означавају особе које се баве *маникирањем*, односно *њедикирањем*, док *маникир* и *њедикир* могу да означавају и особе које се баве тим пословима и саме послове.

Како су данас готово изашли из употребе облици *маникер* и *їедикер* (једнотомни Речник српског језика и не доноси ову другу реч) и како се тим пословима углавном баве жене, најчешће се чује: Ако желиш добар *маникир*, могу да ти препоручим одличну *маникирку*. Али, може се употребити свака од наведених речи.

Р. С.

Да ли їосїоји множина од именице мачак?

Мада са ретко употребљава, множина ове именице постоји и гласи *мачкови* и *мачци*. И друге именице попут ове, које се граде уз помоћ моционог суфикса *-(а)к*, углавном имају дублетну множину, али наши речници и језички приручници нису сагласни у томе ком облику треба дати предност. Чак се и у оквиру истог приручника дају различите препоруке.

Наведене облике множине именице *мачак* (*мачкови* и *мачци*) доноси Правопис Матице српске. Једнотомни Речник српскога језика Матице српске наводи облик *мачкови*, а у загради даје и облик *мачци*, док Речник САНУ и шестотомни Речник српскохрватског књижевног језика Матице српске кажу да су множински облици *мачци* и *мачкови*. Као множину именице *їаїак* Речник САНУ, шестотомник и једнотомник наводе облике *їаїкови* и *їаци* (тим редоследом), док Правопис каже да множина ове именице гласи *їаїкови*, а да постоји и необичан облик *їаци*. За именицу *луїак* Речник САНУ доноси *луїкови*, Правопис *луци*, а једнотомник *луци* (*луїкови*). Као множина именице *хрчак* у шестотомнику и Правопису наводе се облици *хрчци* и *хрчкови*, једнотомник их не доноси, али у дефиницији стоји да је то врста глодара, из породице *хрчци*. Речник САНУ и Правопис као множину именице *кучак* наводе облик *кучци* (шестотомник и једнотомник их не доносе)

Све ове именице се ретко употребљавају у множини тако да би дуго требало чекати да пракса одлучи да ли ће и који од ових облика преовладати. Остаје да нормативисти одлуче о томе или бар да уједначе ставове ком облику треба дати предност. Дотле се подједнако могу употребљавати и облици с проширењем *-ов-* и они без њега, без обзира на то што гласовне промене (нпр., у облицима *їаци*, *луци*) у приличној мери замагљују основну реч.

Р. С.

ОДЛУКЕ ОДБОРА ЗА СТАНДАРДИЗАЦИЈУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

ХОЛАНДИЈА ИЛИ НИЗОЗЕМСКА

Ових дана стигла је вест да једна европска држава мења своје име. Реч је о Холандији, која је одлучила да то име више не користи, него да користи искључиво име Низоземска, које је и до сада у тој земљи било равноправно у употреби. Како Политика (2. јануара 2020) наводи, то ће бити учињено у овој, 2020, години. Неке наше информативне куће су ту одлуку већ почеле да примењују и да речену земљу именују само као Низоземска, што је изазвало и протесте неких грађана. Изнесене су и тврдње да тај назив не припада српском именослову, да је одлика хрватског језичког стандарда. Из Телевизија Србије и из Политике су се обратили Одбору за стандардизацију српског језика с молбом да препоручимо како је исправно поступати у вези с овом променом у именовању државе Холандије/Низоземске.

Мишљење Одбора

Из чињенице да ће се држава која је имала два имена – Холандија и Низоземска – убудуће звати само Низоземска не проистиче обавеза да се у Србији традиционално устаљено име Холандија мора заменити именом Низоземска. Нема потребе да се напушта традиционално, устаљено име у српском језику.

Образложење

1.1. Одлука Холандије да убудуће од два имена користи само једно – Низоземска, а да друго – Холандија – пошаље у историју не значи обавезу да се и у нашој држави, у српском стандардном језику, из употребе избаци назив Холандија.

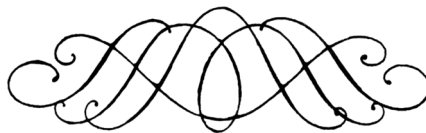
1.2. Одлуке ове врсте у некој земљи не морају аутоматски изазвати промене у српском језику, тј. није нужно мењати устаљену језичку праксу. Овим се не чини преседан у нашој култури и језичкој пракси. Тако можемо навести низ примера где не преводимо изворне називе држава: Грчке, Португалије, Костарике, Кине, Јапана, Финске, Албаније итд. Има примера сличних промена и из новијег времена које, такође, нису изазвале промене у нашој језичкој пракси. Тако је држава Либија 1977. увела званични назив „Велика Социјалистичка Народна Арапска Цамахирија”, који је важио до 2013. године. Међутим, тај назив се у нашој језичкој пракси углавном није користио.

Недавно је и афричка држава Обала Слоноваче званично променила своје име, а и данас га у нашој штампи можемо прочитати.

1.3. Иста је пракса и са називима градова; не мора се преводити званично име неког града у свету, него се користи име које је устаљено у српском језику. Добро је познат пример града Беча, у коме су се школовали толики наши интелектуалци, а не користимо име како се он на немачком зове (Вин). Или руски град Санкт Петербург већ скоро 30 година носи тај стари назив (уместо комунистичког преименовања Лењинград). Код нас се свуда у јавној употреби, тј. свуда где се српски користи као службени језик, готово редовно употребљава традиционални назив Петроград.

1.4. Према свему наведеном, јасно је да промена која је најављена у Холандији нема никакве последице на именовање те земље у српском језику. Треба, дакле, да се и убудуће користи устаљени назив те државе, а то је управо Холандија.

Предлог Одлуке је саставио Срето Танасић,
председник Одбора за стандардизацију српског језика.

ПОВЕЉЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА НЕГОВАЊЕ СРПСКЕ ЈЕЗИЧКЕ КУЛТУРЕ

Жири за доделу Повеље Матице српске за неговање српске језичке културе у саставу: проф. др Вељко Брборић, др Миодраг Матицки, председник Жирија, академик Слободан Реметић, проф. др Драган Станић, председник Матице српске, и проф. др Срето Танасић, на својој седници одржаној 10. јуна 2020. године, једногласно је донео одлуку да се Повеље Матице српске за неговање српске језичке културе за 2019. годину доделе:

1. Међународном славистичком центру за полувековни допринос неговању српског језика и популаризацију српске језичке културе у светској славистици;
2. Академику Матији Бећковићу за неговање српског језика и његових моћних поетских функција;
3. Проф. др Ради Стијовић за неговање и популаризацију српске језичке културе.

Постхумно се додељује проф. др Живојину Станојчићу за укупан допринос изучавању српског стандардног језика и његових стилских функција.

РЕЧИ НА ДОДЕЛИ ПОВЕЉЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА НЕГОВАЊЕ СРПСКЕ ЈЕЗИЧКЕ КУЛТУРЕ

(изговорене 23. јуна 2020. године)

ПОВЕЉА МАТИЦЕ СРПСКЕ МЕЂУНАРОДНОМ СЛАВИСТИЧКОМ ЦЕНТРУ ЗА ПОЛУВЕКОВНИ ДОПРИНОС НЕГОВАЊУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА И ПОПУЛАРИЗАЦИЈИ СРПСКЕ ЈЕЗИЧКЕ КУЛТУРЕ У СВЕТСКОЈ СЛАВИСТИЦИ

Међународни славистички центар на Филолошком факултету у Београду је најстарија институција ове врсте у словенском свету. Основан је пре пола века, и од тада се непрекидно бави проучавањем наше културне баштине, усавршавањем српског језика и у земљи и у иностранству, неговањем српског језика, књижевности и језичке културе од Београда до свих славистичких катедара на планети Земљи. Пола века непрекидно испуњава своју значајну мисију ширења србистике у словенском свету и светским славистичким центрима и ван словенског света. Од првог научног састанка слависта, одржаног 1971. године, до данас, на научним скуповима учествовало је више од хиљаду страних и домаћих слависта. Они су представљали своје универзитете, институте и научне институције из целог света, али су се из Београда враћали са новим научним сазнањима и о нашем језику и нашој култури. Захваљујући делатности МСЦ-а, са свим значајнијим славистичким центрима успостављена је плодна и подстицајна научна сарадња. Нема озбиљног слависте у целом свету ко није био учесник МСЦ-а, најчешће прво као студент, а потом као сарадник и наставник неког од славистичких центара, од Јапана и Кине до Скандинавије и Америке.

МСЦ су основали Филолошки факултет у Београду, Филозофски факултет у Новом Саду, Филолошки факултет у Приштини и Завод за међународну научну, просветну, културну и техничку сарадњу Републике Србије. Управници МСЦ-а били су истакнути професори: Слободан Марковић, Радмила Пешић, Нада Милошевић Ђорђевић, Живојин Станојчић, Јован Деретић, Божо Ђорић, Злата Бојовић. Сада је управник Драгана Мршевић Радовић.

Међу најважније облике деловања Међународног славистичког центра спада свакогодишњи тронедељни програм за стране слависте у оквиру Скупа слависта – семинара српског језика, књижевности и културе за студенте српског језика на страним универзитетима. Више од четири хиљаде студената похађало је до сада ова предавања, лекторска вежбања, факултативне курсеве и имало прилику да посети многе културне, научне и просветне

институције у Србији, на стручним екскурзијама, да стекне нова сазнања из српског језика, културе, историје и историје уметности. Студенти су поред учења српског језика видели фрушкогорске манастире, Манасију, Раваницу, Петрову цркву, Ђурђеве ступове, Сопоћане, Студеницу, Лазарицу, Грачаницу и многе друге српске светиње и културне знаменитости.

Током педесет година постојања Међународног славистичког центра на Филолошком факултету Београдског универзитета, континуирано и на највишем научном нивоу српски језик, српску књижевност и културу проучавали су најзначајнији научници из светских, јужнословенских и српских средина. Већ рекосмо да не постоји ниједан светски слависта који се бавио питањима српског језика и књижевности, а да није посетио Србију и Београд и узео учешће на Научним састанцима славистима у Вукове дане. Том репрезентативном низу придружују се и најзначајнија имена српске и југословенске науке. Међународни славистички центар, од свог оснивања и Првог међународног научног скупа, до данас баштини најбоље традиције светске филологије и достигнућа хуманистичких наука. Са ових скупова објављено је више од стотину томова зборника поднетих реферата, који на најбољи начин илуструју развој научне мисли у србистици током пет деценија. Највећи број зборника има око 500 страна, то је безмало 50.000 страна текста о српском језику, књижевности и култури.

Поред ове најзначајније публикације, МСЦ је објавио *Биобиблиографски речник* (2005), *Библиографију 1971–2011* (2012), покрену едицију *Предавања* (2012) за полазнике Семинара српског језика, књижевности и културе у којој је до сада објављено осам томова, *Библиографију реферата са њојекатске секције 2003–2016* (2016), уџбенике српског језика Ј. Јокановић Михајлов, В. Ломпар, З. Мркаљ, хрестоматије текстова из српске књижевности намењене страним полазницима и др. Посебна пажња се поклања на посебним секцијама унапређењу српског језика као страног, као и на посебним конференцијама; са научног скупа одржаног у Андрићграду и Тршићу, реферати су објављени у зборнику *Реферати и саопштења* (2019).

Неколико година МСЦ је посветио раду на капиталном трокњижју *Александар Белић – српски лингвиста века*. То је припремљено и публиковано за велики догађај, када смо били домаћини 16. међународног конгреса слависта одржаног у Београду (2018), са 1000 учесника из целог света. У овим томовима објављени су реферати најбољих познавалаца дела А. Белића, први пут представљени јавности архивски документи који осветљавају Белићев и теоријски и практични приступ у српској лингвистици, његова преписка са страним славистима, улога у стварању српског књижевног језика.

Постављање српске језичке и књижевне проблематике у контексте словенске и светске науке током ових пет деценија, најбоље ће репрезентовати капитално издање 50 година Међународног славистичког центра, којим се

обележава овај његов значајни јубилеј. Прва књига *Велике ѿеме српске књижевности* (1971–2019) то на најбољи начин документује.

Свих 50 година МСЦ успешно сарађује са бројним страним катедрама и институтима на којима се изучава српски језик, чији се дипломирани студенти припремају или већ учествују као сарадници у настави српског језика на својим факултетима. Сваке године један број ових кандидата укључује се у наставу српског језика у оквиру Курса за усавршавање лектора српског језика као страног.

Једна од активности МСЦ-а је и организовање програма за стране слависте током школске године, где се пружа прилика за двонедељни студијски боравак студентима српског језика на Филолошком факултету у Београду, организују се предавања из области језика, књижевности и културе, као и лекторски часови.

За време свог постојања Међународном славистичком центру су додељена значајна признања: Вукова награда за изузетан допринос развоју културе у Републици Србији, коју додељује Културно-просветна заједница Србије (1986), Златни беочуг (2015) за трајни допринос култури Београда, награда Звезда Београда (2016) – Канцеларија за младе Града Београда. Томе се данас прикључује Повеља Матице српске за неговање језичке културе. Жири је убеђен да је то МСЦ заслужио и да ће наставити мисију и у годинама и деценијама које следе као што је то чинио, на достојан начин, у протеклих пола века.

Проф. др Вељко Брборић

ПОВЕЉА МАТИЦЕ СРПСКЕ АКАДЕМИКУ МАТИЈИ БЕЋКОВИЋУ ЗА НЕГОВАЊЕ СРПског ЈЕЗИКА И Његових МОЋНИХ ПОЕТСКИХ ФУНКЦИЈА

И пре но што је објавио *Српски рјечник* 1818. године, Вук се вазда, унапред, бранио од многих утука и опадања. Али од самог почетка овога свог највећег подухвата, знао је шта ће речник српског народног језика значити за будуће. Крајем 1816. године, у писму упућеном књазу Милошу, вели: „Књига је ова после Историје Рајићеве прва, и најважнија од свију књига Србских; и биће цијелом народу Србском на превелику ползу, на чест и на славу” (II, I, 376–378). И то је била, и то је остала, тако да ми, данас, у Матици српској, додељујемо Повељу Матице српске за неговање српске језичке културе не само за протеклу 2020. годину већ и за све године добрано протекла два века која су за нама, први пут песнику језикотворцу, академику Матији Бећковићу. И у име Жирија, надам се и свих нас, изражавам особиту

радост што је то њему с правом допало, да буде први, поготову што смо се нашли у временима када је пољуљано Доситејево и Вуково чврсто уверење да се народ на јужнословенским просторима добро споразумева једним језиком, изнедреним из словенске основе, потеклог из „пралиповог језика”, при чему су у те просторе готово идентично убрајали и све оне у којима Срби нису живели под Турцима. О судбини нашег језика сведоче многи Бећковићеви стихови, посебно данас, у временима када је толико тога побркано и води несагласју јужнословенских народа које утиче да се све безглавије успињу спиралом вавилонске небеснице.

Када се Вуков *Српски рјечник* појавио, многи вредни посленици и водећи писци кренули су да ову свету српску књигу допуњавају. Умни зналац српског језика, професор Григорије Гершић, иако пријатељ Вуков, под псеудонимом Стеве Куцкаловића нападао је Вука у *Новинама сербским* док је овај радио на Речнику у вези са неким стварима са којима се није слагао, па се потрудио да сабере чак 2000 речи које Вук није у Речник унео. Када га је Мушички писмом о томе обавестио, Вук тражи да га са Гершићем „пред светом помири”. Том приликом истиче да је и он, у међувремену, сакупио још 1000 речи које су у Речнику изостале, да му је жао што таквих „пријатеља и помоћника у партији нашој”, као што је Гершић, нема више. Ђорђе Марковић Кодер исто је допуњава Вуков Речник. Појединим речима налазио је више десетина значења која оне имају у разним деловима народа, као што је то учинио са речју *џеза*, писао је о гласу *з* са којим су давни преци почињали да се гласно споразумевају, о пчелама као јединим живим створовима који, поред људи, могу сами да начине храну, готово као да је нудио, у оним временима, платформу за рад Матице српске. Следе језикотворци првога реда, Његош, којем се Бећковић одужује поемом *Праху оца њоезије*, Лаза Костић који је умро са жељом да у гроб легне ослоњен, не на јастук гроба свог, већ на *Српски рјечник* Вука Стефановића Караџића. Следе они који су на олтар неговања српске језичке културе положили своје руковети стихова и кажа, виртуозних превода и препева, попут Момчила Настасијевића и Станислава Винавера.

Као што је Вук својим Речником у 19. веку зачео преокрет у српској књижевности, ударио темељ новом правцу, посебно својим причама о речима и пословицама, тако је круг око Нолита, „Нова литература” зван, захваљујући понајвише Васку Попи и његовим настојањима да се крене другачијим приступом Вуковом делу у којем је сабрано врхунско усмено умеће српског народа, окренуо српску књиженост ка новим искушавањима језика у другој половини 20. века, па то траје и данас, тако да беремо вредне плодове савременог српског песништва остварене сопственим гласом. *Ујтва златокрила* из Вукове епске песме о деоби Јакшића, слетела је у поезију Васка Попе као

шестіокрила ластіа, као *звезда Даница*, водећи Попу кроз трагања за „пралиповим језиком”, па у циклус песама *Уйва златіокрила* Бранка Миљковића и наставила да надлеће српско песништво све до данас, да би, пре неки дан, у песми Живојина Р. Андрејића из збирке *Светіи зрак* (Рача, 2020), „злато-крило отишла у ћутање”.

Бећковић посвећује Попи три песме и спевава „Вучју тужбалицу” у чијим припевима налазимо читав каталог српских имена са основом *вук*. Тако је он све време остајао у дослуху са Попом када је у питању сила изражајности живог српског језика. Обојица су се окретали усменим формама којима се и Кодер окретао, праоблицима гласности, до којих се стиже тек ромором, клетвама, разбрајалицама, магијским претварањима негација у афирмативне исказе, и обратно, тужбаличким формама у којима се речи откидају из душе, у којима у судару две речи намах заискре припеви – заврцају брушене метафоре. Није Мушички узалуд у писму упућеном Вуку написао да је превелика хвала Јернеју Копитару што је натерао Вука да не бележи само голе речи већ да додаје и оно шта оне озрачују, које место заузимају у пословицама, у контексту описа народних обичаја, у шару усмених књижевних творевина. Шта је све у Бећковићевим песмама и поемама започето још Његошевом тужбалицом из *Горској вијенца* коју изговара сестра Батрићева – питамо се. Колико ли је у Његошевом делу Бећковић наслутио оне могућности које може да пружи убрзани десетерац, сиктавији и, истовремено, тиши од шапата којим се казују клетве, магијска врачања и чарања?

Матија Бећковић је, чини ми се, понајвише стихова посветио језику, он пева о њему, чини га изнова живим у својим песмама, живљим од блиског разговора. У духу језикотворства, он подарује појединим речима нова значења, групише речи у зуј пчелињег роја, неочекиваним сударима речи ствара кресове и варничења готових метафора – језик чини живим. Његова *заумљивања* о језику и језиком одиста јесу дубокосмислена. Јасно изражена свест да другог језика немамо, запиткивања молот тужбалице и пословичарска просуђивања посебно обележавају поему *Леле и куку* („Није нама тор репова – живо. / Нити кото качамака – жито ... / Конак дрва – дрвљаник и гора. / ... Камен у дом – начин и мобиле...”). Начин кристалисања метафора у овој поеми најбоље исказује пример *лобање* која *биваком бива*, тим начином он нам открива саму суштину наших сеоба и осека сеоба (*местіо сївари – носимо уївари*, али: „Вазда спремни да се поврнемо!”). То је Бећковићево језикотворство, у којем Његош на особит начин живо наставља да траје. Само тако, здружени, могли су да изрекну стих о данашњем невремену: „Остадосмо у збијег без Турака.”, да игром речи искажу судбину и трагику историје српског народа: „Сад је наша домовина свуда, / А коме је свуда – он је нема. / Шта ли може бити жалосније / Од изгнаног војника и

краља!” И да, с погледом на планине које као *небоишци* опомињу, наслуте данашњу муку сецесија, и да нас упозоре: „Неботици онда постадоше / Кад су горе саме наставиле. / Зато такве лавре нико нема, / Зато нас је мука раздвојити!” Тако Матија Бећковић у својим песмама заподева разговор са својим народом, његове песме јесу његове *каже*, тужбалице које се изговарају стиснутих зуба, од којих и песник и слушаоци његових песама, док их Матија чита, постају виши, придижу главе, престају да замуцкују и гледају равно у очи, као када се Срби ухвате за руке и заиграју коло. А то је оно коло којим је Његош прошарао свој *Горски вијенац*, које је кнез Михаило заиграо на улици са народом док се од Пристаништа, после испраћаја последњег београдског паше, пењао у Београд.

*

Дана 17. децембра 2012. године, Управни одбор Матице српске установио је Повељу Матице српске за неговање српске језичке културе. У образложењу за ову награду, набројан је опсег који би она у духовности српског народа покривала. У образложењу истакнуто је да ће се Повеља додељивати за „унапређење изражајних могућности српског језика и његове говорне културе, богатство језичких облика и њихове примене, поштовања правила књижевног језика, неговање српске ћирилице, њене афирмације и развијања наших уметничких потенцијала”. Повеља се додељује девет година заредом.

На крају, да изрекнем и то да нисам сигуран да ли чињеница што прва Повеља Матице српске за неговање српске језичке културе долази у руке језикотворца, првог међу водећим живим песницима – Матији Бећковићу, представља већу радост нас који смо тек делом допринели да се то збуди, или лауреата. У последњем колу антологијске Едиције *Десет векова српске књижевности*, Издавачког центра Матице српске, објављена је као 98. књига по реду поезија Матије Бећковића, коју је, заједно са песником, сабрао Јован Делић, дописни члан САНУ. И то, ето, данас, од Матице српске. Та књига изванредна је прилика да се дружимо са песником Матијом Бећковићем, да књигу прочитамо. Ја ту прилику нисам, надам се срећом, пропустио.

Др Миограј Мајишки

ПОВЕЉА МАТИЦЕ СРПСКЕ ПРОФ. ДР РАДИ СТИЈОВИЋ
ЗА НЕГОВАЊЕ И ПОПУЛАРИЗАЦИЈУ
СРПСКЕ ЈЕЗИЧКЕ КУЛТУРЕ

Миле Медић није могао ни сањати на какву нас је истину подсетио речима приписаним Стевану Немањи: „Чувајте, чеда моја мила, језик како земљу... После изгубљене битке и изгубљених ратова остаје народ. После изгубљеног језика нема народа”.

Библија поручује да је у почетку била реч, да је она од Бога, а да је и сами Бог био реч. Постоје и „лепа реч” и „ружна реч”, никоме није драго чути „врати реч”, а „јака реч” може и убити. Ту су, најзад, и „муке с речима”, без којих не би било ни мога скромног образложења једногласне одлуке Жирија за доделу ове повеље. Недоумице, нејасноће, потреба, а и знатижеља читалаца биле су у служби налога најугледнијим нашим новинама да у већ културном суботњем додатку отворе рубрику *Слово о језику*, коју од године 2003. више него успешно води угледни српски лингвиста проф. др Рада Стијовић, стручњак доказане компетенције у више научних дисциплина лингвистичке србистике. Рубрику води аутор пет монографија и више десетина радова у домаћим и страним публикацијама. Колегиница Стијовић је магистрирала из области савременог српског језика а докторирала из дијалектологије. Докторска теза *Говор Горњих Васојевића* добила је Награду „Павле Ивић”, престижно признање које је установило Славистичко друштво Србије. Васојевићи су имали срећу да из руку врхунског лексикографа добију и свој речник (*Речник Васојевића*, 2014). Рада Стијовић је данас успешан предавач на Универзитету у Приштини, а раније и на Мегатренд универзитету у Београду. Најдубљи траг оставља у домену лексикографије, пре свега у Институту за српски језик САНУ деценијама радећи на највећем српском лексикографском подухвату, *Речнику српскохрватској књижевној и народној језика*, прво као обрађивач, а затим као редактор и суредатор, што је највише звање и ауторско место у Речнику. Последњих година успешно је и водила пројекат, односно послове израде Речника. Један је од аутора једнотомног *Речника српскога језика* Матице српске, који је 2008. године добио Награду „Павле Ивић”. Наш лауреат је главни и одговорни уредник часописа *Језик данас*, гласила Матице српске за културу усмене и писане речи.

Иза „ситница језикословних” које неретко дословце вапе за објашњењима стоји, као и иза свега виталног, прст историје, која се према народу, над чијом судбином постојано и дуго брине његова МАТИЦА, није владала као брижна мајка. Мишљење да језик, и народни, а нарочито књижевни дели судбину народа који се њиме служи мало где је на Планети оверено као код Срба. Вишевековни живот на размеђу цивилизација и култура, између Истока

и Запада, хришћанства и ислама, источног и западног хришћанског закона водио је контакту, прожимању и суживоту са разним суседима и господарима. А то што се дешавало са српским књижевним језиком без пандана је на Планети. Његову прошлост, и по речима великог Павла Ивића, „кресе” све замисливе врсте „сложености”. Диглосија је пратилац првих Немањића, а историја је водила наглим преласцима с једног типа књижевног језика на други. Срби су писали на српскословенском, рускословенском, славеносрпском, доситејевском и вуковском језику. И таман када је самоук из Тршића за потребе свога народа и његове културе кодификовао тај најплеменитији дар Свевишњег, нашли смо се у питонском загрљају „наше браће римскога закона, која с радосћу нама руке пружају”, народа другачије историјске прошлости, духовности, а наочито другачијих политичких интереса. Уследиле су деценије разним одлукама октроисане симетрије, равноправности, законски наметаних дублета, па је тај „заједнички”, „јединствени”, „недељиви” језик све више подсећао на товар на самару, где ваља строго пазити на равномерност двеју страна, „да не крива ни тамо ни амо”. Пошто су у међувремену цветали и други цветови, ни антрешелј није био празан. Како смо се у питонском загрљају нашли, тако смо из њега, вољом других, изашли. „Остадосмо у збјег без Турака”, али са језиком који красе двоазбучност, двоисписност и двоизговорност. А остали тзв. књижевни језици, у ствари заперци српског језика, од којих су два коју деценију млађа од свих присутних у овој сали, задовољише се једноизговорношћу и једноазбучношћу, додуше на синхроној равни, јер је ћирилица, разуме се, и „њихово” писмо. Срби су поуздан сведок, покриће мишљењу да се језик може поредити са снегом у коме сви пролазници остављају трага, па отуда у нашем случају – одсјај свих језичких типова од времена Светога Саве до наших дана. Језик не трпи стеге, али захтева ред. Кажу да су једино бисаге добре кад су обе пуне, наспрам осетљивог питања када су језички дублети богатство а када непотребни баласт. Нормативисти најбоље знају колико нам је недоумица убаштинила и та вишедеценијска симетрија, сведок времена „братства и јединства”.

Оставши сами, вратили смо и име своје језику и после извесног лутања и несналажења, чак и организовано пришли сређивању немало запуштеног језичког дворишта. У том озбиљном послу драгоцен је улога колегинице Стијовић.

Део њених сјајних текстова објављених у Културном додатку *Политике* уоквирен је већ и двема посебним књигама (*Српски језик. Норма и пракса*, 2009; *Језички саветник*, 2012), а и трећа је у припреми. Писани беспрекорним стилем одличног лексикографа, осведоченог стручњака из области нормативистике и језичке и говорне културе, текстови озбиљних порука и

стручних поука читају се као занимљиво штиво. Зналац у више дисциплина дијакхроније и синхроније и мање обавештеним читаоцима је, показујући како се *крилице* преобразило у *криоце*, па се носталгично вратило у првобитно стање, дочарао значај релативне хронологије у историјском развоју језика. Висок је проценат питања читалаца из домена бинарне релације: *й* правилно : *ней* правилно. Лепо је објашњено зашто језички „правилно” према „нашем Луки” стоји „јеванђеље по Луци” и зашто је *Лукина* слава *Лучинган*. Драгоцено је ауторкино указивање на неутемељеност укорењеног мишљења о постојању „правилних” и „неправилних” дијалеката. Одолевање језичких корена зубу времена тражило је и добило објашњење зашто наспрам разних центара и појединаца – носилаца *моћи* само свеци имају *мошћии*. Да нисмо заборавили Немањиће и њихове тековине, као ни учење из књига доспелих из земље Петра Великог, сведочи и сасвим уобичајени отпоздрав на дан Исусовог васкрснућа: *ваисѣину вокресе*. Са Немањићима смо и када *зборујемо на саборицију*. Ради Стијовић сам лично захвалан за осврт на синтагму *йо ишиању мере*, после чега је савршено јасно да није исто *йо* (*нечијим*) леђима, на једној, и *о* (*нечијим*) леђима, односно у *вези са* (*нечијим*) леђима, на другој страни.

„Ситница језикословних”, језичких чворића које у „Слову о језику” треба размрсити биће док је света и века. На самом крају, мислим да је у овој пригоди умесно и једно подсећање. Када су године 1945. на вест да се у Москву, сулудим чисткама опустелу и у области науке о језику, враћа грофовска породица Толстој млади похитали да са Самуилом Борисовичем Бернштейном, једним од ретких поштеђених погрома, поделе радост због доласка некога ко зна српски језик, наишли су на отрежњујући одговор научног ауторитета: „Знати један језик значи знати његову историју и дијалектологију [по речима Павла Ивића: два лица исте ствари]. Никита Илич то не зна, он не зна српски језик”. Рада Стијовић, срећом, зна српски језик и даће Бог да још дуго на истој адреси читамо њене поучне текстове, корићене и у посебне књиге, ускоро у трећој, а онда у четвртој, петој..., па макар их ја морао све рецензирати.

Академик Слободан Реметић

ПОВЕЉА МАТИЦЕ СРПСКЕ ПРОФ. ДР ЖИВОЈИНУ СТАНОЈЧИЋУ ЗА УКУПАН ДОПРИНОС ИЗУЧАВАЊУ СРПског СТАНДАРДНОГ ЈЕЗИКА И ЊЕГОВИХ СТИЛСКИХ ФУНКЦИЈА

Др Живојин Станојчић (1930–2019), професор универзитета, започео је и завршио своју каријеру на Филолошком факултету Универзитета у Београду. По завршетку студија (1957) запослио се на Одсеку за јужнословенске језике, као асистент (1959–1966), доцент (1966–1973), ванредни професор (1973–1980) и редовни професор (од 1980), на Катедри за савремени језик. Већ докторском дисертацијом *Језик и стил Ива Андрића* (одбрањена 1965, објављена 1967) Живојин Станојчић се представио као компетентан проучавалац језика књижевног дела српског нобеловца. Ту је он показао иновативност: поред описа граматике језика савременог писца темељито се позабавио и стилем овога писца. Тако он наставља традицију београдске школе да се занима и том новијом граном лингвистике – стилистиком, коју је у српској академској средини утемељио Богдан Поповић, а затим представљао у њеном тада најзначајнијем лику – у Бајијевој стилистици и другим правцима, Александар Белић. Овом приликом не смемо изоставити чињеницу да је Станојчић у овом раду уградио како достигнућа српске славистике, тако и најзначајнија достигнућа у језичким и стилистичким проучавањима свога времена – на западној и источној страни света лингвистике. Најкраће речено, кад је посреди Станојчићев увид у језик Иве Андрића, важна је његова спознаја и тврдња о кретању Андрићевог језика у правцу интелектуализације језичког израза, а кад је посреди изучавање Андрићевог стила, као кључна могла би бити реч *избор*: уметничким разлозима мотивисан избор између синонимних средстава савременог српског језика или између архаичних и средстава која припадају савременом српском језику.

После овог дјела, незаобилазног за осавремењавање српске језичке норме, Живојин Станојчић се вратио проучавању језика Лазе К. Лазаревића – писца који је заједно са својом генерацијом у развоју језика утемељио етапу која од Вуковог књижевног језика води ка развијеном српском вуковском језику на размеђу 19. и 20. века. Описао је синтаксу једног од писаца који су подигли српски књижевни језик на ниво изграђеног полифункционалног језика у складу са захтевима развијене српске културе. То је онај вид књижевног језика који је познат под именом *београдски стил*. Није случајно што је Станојчић тако детаљно, у две књиге, описао синтаксу језика Лазе К. Лазаревића – овај стил се управо карактерише усавршеном реченицом, елегантном – како се једном приликом изразио академик Павле Ивић. Поред многих, ту је и Иво Андрић, такође познат по својој реченици. О значају те етапе у развоју српског књижевног језика говори чињеница да је београдски стил и данас предмет пажње у изучавању српске књижевности и језика.

Поред ових монографија посвећених опису и проучавању савременог српског књижевног језика, његовом развоју и његовим стилским могућностима, Живојин Станојчић је дао немерљив допринос његовом изучавању и мноштвом других радова које је објавио у свом плодном научном веку дугом близу шест деценија. А о његовом истанчаном осећају за развој српског књижевног језика, праћеном научном компетенцијом, навешћу овом приликом само једно сведочанство. Далеке 1960. године у часопису *Наш језик* млади асистент Живојин Станојчић објавио је чланак *Делићи мишљење и слични изрази*. У том чланку он за ову конструкцију, која је била критикована као страна и непотребна, па и неправилна, тврди и доказује да она не одражава страни утицај, већ је резултат развоја српског књижевног језика. Очито већ тада цењен као добро образован млади стручњак, он није доживео критику; његов чланак је пропраћен ћутањем, што није мало за младог човека који се осмели да мења језичку норму. Двадесетак година касније његово мишљење је потврђено: Милорад Радовановић је овакве конструкције теоријски обрадио, показао да су се у српском језику развиле без утицаја са стране и да представљају једну од језичких универзалија. Отада оне добијају место и у српским граматикама.

Поред личног доприноса изучавању савременог српског језика и осавремењавању његових норми као услову за изграђивање језичке културе видно је место Живојина Станојчића у уређивању часописа и зборника. Поред других, изузетно значајан допринос у том погледу дао је професор Станојчић као сарадник – од 1960, и члан Уредништва, од 1967, *Нашеј језика*, часописа за српски књижевни језик и језичку културу. У њему је објавио око 25 радова посвећених савременом српском језику и његовој норми и рецензирао на десетине прилога за тај часопис. Као сада већ дугогодишњи члан Уредништва, а последњу деценију уредник овог часописа, могу сведочити о његовој великој оданости и ангажовању без остатка у уређивању овог часописа све до последње године живота.

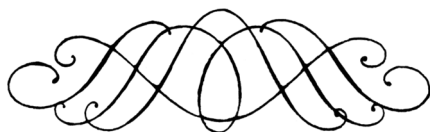
Као један од водећих српских стручњака за савремени српски језик који има одличан увид у токове развоја савременог српског стандардног језика, професор Станојчић је био део тима на пројекту *Српски језик на крају века (Савремене промене у српском језику /1945–1995/)*, који је рађен у оквиру свесловенског пројекта *Савремене промене у словенским језицима (1945–1995)* у организацији МКС и Пољске академије наука за 12. међународни конгрес слависта у Кракову 1998. У оквиру тог пројекта он је обрадио једну од најзахтевнијих тема – *Морфологија, синтакса и фразеологија*.

Овде само у виду напомене скрећем пажњу на Станојчићеве заслуге у раду МСЦ, у коме је био ангажован од оснивања и чији је био и руководилац у једном мандату.

Своја вишедеценијска проучавања савременог српског језика и резултате српске науке о језику уградио је Живојин Станојчић у средњошколску граматику коју је објавио заједно са својим колегом Љубомиром Поповићем. Из ње је више од тридесет генерација у средњој школи учило савремени српски језик и његову норму, стилски разуђену, стицало темеље за изграђивање своје језичке културе. Пре десет година објавио је и самостално граматику средњошколског нивоа код познатог издавача *Креативни центар*.

Овај нужно кратак увид у дело професора Живојина Станојчића говори о његовим несумњиво великим резултатима у проучавању савременог српског језика и значајном доприносу осавремењавању српске језичке норме и изграђивању језичке културе. Зато је право да му за све те заслуге Матица српска макар постхумно ода признање доделом Повеље за неговање српске језичке културе.

*Проф. др Срејко Танасић,
дописни члан АНУРС*

Д

ПИСЦИ О ЈЕЗИКУ

ИЗ ПРИЧА СОЛОМОНОВИХ

Сине мој, слушај ријечи моје, пригни ухо своје бесједи мојој. Да ти не одлазе из очију; чувај их усред срца својега. Јер су живот онима који их налазе и здравље свему тијелу њихову (4, 20–22);

Да се држиш разборитости, и усне твоје да хране знање. Јер с усана туђе жене капље мед, и грло јој је мекше од уља. Али јој је пошљедак горак као пелен, оштар као мач с обје стране оштар (5, 2–4);

Лицемјер квари устима ближњега својега; али се праведници избављају знањем (11, 9);

Ријечи безбожнијех вребају крв, а праведне избављају уста њихова (12, 6);

Зломе је замка у гријеху усана његовијех, а праведник излази из тјескобе. Од плода уста својих сити се човјек добра, и плату за дјела своја прима човјек (12, 13–14);

Ко говори истину, јавља што је право, а лажни свједок пријевару. Има ко говори као да мач пробада, а језик је мудријех лијек. Истинита уста стоје тврдо довијека, а језик лажливи за час (12, 17–19);

Ко чува уста своја, чува своју душу; ко разваљује усне, пропада (13, 3);

На лажну ријеч мрзи праведник; а безбожник се мрази и срамоти (13, 5);

Ко презире ријеч, сам себи уди; а ко се боји заповијести, платиће му се (13, 13);

Иди од човјека безумна, јер нећеш чути паметне ријечи (14, 7);

У сваком труди има добра, а говор уснама само је сиромаштво (14, 23);

Одговор благ утишава гњев, а ријеч прејака подиже срдњу. Језик мудријех људи украшава знање, а уста безумнијех просипају безумље (15, 1–2);

Здрав је језик дрво животно, а опачина с њега кршење од вјетра (15, 4);
Мрске су Господу мисли зле, а бесједе чистијех миле су (15, 26);
Срце праведниково премишља шта ће говорити, а уста безбожничка
ригају зло (15, 28);

Човјек спрема срце, али је од Господа што ће језик говорити (16, 1);

Не приличи безумном висока бесједа, а камоли кнезу лажљива бесједа
(17, 7);

Ко почне свађу, отвори уставу води; зато прије него се заметне, прођи се
распре (17, 14);

Ко је опака срца, неће наћи добра; и ко дволичи језиком, пашће у зло (17, 20);

Устеже ријечи своје човјек који зна, и тиха је душа човјек разуман. И
безуман кад мучи, мисли се да је мудар, и разуман, кад стискује усне своје
(17, 27–28);

Ријечи су из уста човјечијих дубока вода, извор је мудрости поток који
се ражљева (18, 4);

Усне безумникове пристају у свађу, и уста његова дозивљу бој. Безум-
нику су уста његова погибао, и усне његове пругло души његовој (18, 6–7);

Ко одговара прије него чује, то му је лудост и срамота (18, 13);

Смрт је и живот у власти језику, и ко га милује, јешће плод његов (18, 21);

Свједок лажан неће остати без кара, и ко говори лаж, погинуће (19, 9);

Немој, сине, слушати науке која одводи од ријечи разумнијех (19, 27);

Има злата и много бисера, али су мудре усне најдрагоцјенији накит (20, 15);

Ко открива тајну, поступа невјерно; зато се не мијешај с онијем који раз-
ваљује уста (20, 19);

Благо сабрано језиком лажљивијем таштина је која пролази међу оне
који траже смрт (21, 6);

Пригни ухо своје и слушај ријечи мудријех људи, и срце своје привиј
науци мојој. Јер ће ти бити милина ако их сложиш у срце своје, ако све бу-
ду поређане на уснама твојим (22, 17–18);

Пред безумнијем не говори, јер неће марити за мудрост бесједе твоје (23, 9);

Играће бубрези моји кад усне твоје стану говорити што је право (23, 16);

Ко говори ријечи истините, у уста љуби (24, 26);

Златне јабуке у сребрнијем судима јесу zgodне ријечи (25, 11);

Ко год говори лажно свједочанство на ближњег својег, он је као маљ
и оштра стријела (25, 18);

Ко пјева пјесме жалосном срцу, он је као онај који свлачи хаљину на зи-
ми, и као оцат на салитру (25, 20);

Сјеверни вјетар носи дажд, а потајни језик лице срдито (25, 23);

Добар је глас из даљне земље као студена вода жедној души (25, 25);

Како хроми храмље ногама својим, така је бесједа у устима безумнијех
(26, 7);

Као трн кад дође у руку пијаноме, така је бесједна у устима безумнијех (26, 9);

Кад нестане дрва, угаси се огањ; тако кад нема опадача, престаје распра. Угаљ је за жеравицу, дрва за огањ, а човјек свадљивац да распаљује свађу. Ријечи су опадачеве као ријечи избијенијех, али слазе унутра у трбух (26, 20–22);

Ненавидник се претвара устима својим, а у срцу слаже пријевару. Кад говори умиљатијем гласом, не вјеруј му, јер му је у срцу седам гадова (26, 24–25);

Језик лажан мрзи на оне које сатире, и уста која ласкају грабе погибао (26, 28);

Нека те хвали други, а не твоја уста, туђин, а не твоје усне (27, 2);

Сребро у топионици и злато у пећи а човјек у устима онога који га хвали познаје се (27, 21);

Ко укорава човјека, наћи ће последице већу милост него који ласка језиком (28, 23);

Све су ријечи Божије чисте; он је штит онима који се уздају у њ. Ништа не додаји к ријечима његовијем, да те не укори и не нађеш се лажа (30, 5–6);

Таштину и ријеч лажну удаљи од мене (30, 8);

Отварај уста своја за нијемога, за ствар свијех намијењенијех смрти. Отварај уста своја, суди право, дај правицу невољноме и убоготе (31, 8–9).

ИЗ КЊИГЕ ПРОПОВЈЕДНИКОВЕ

Све је мучно, да човјек не може исказати; око се не може нагледати, нити се ухо може наслушати (1, 8);

Немој наглити устима својим, и срце твоје да не буде брзо изговарати што пред Богом, јер је Бог на небу а ти си на земљи, зато нека буде мало ријечи твојих. Јер сан долази од многога посла, а глас безумников од многих ријечи (5, 2–3);

Не дај устима својима да на гријех наведе тијело твоје, и не говори пред анђелом да је било нехотице. Зашто би се гњевио Бог на ријечи твоје и потро дјело руку твојих? Јер као што у мноштву санова има таштине, тако и у многим ријечима; него бој се Бога (5, 6–7);

Ријечи мудријех људи ваља с миром слушата више него вику онога који заповиједа међу лудима (9, 17);

Ријечи из уста мудрога љупке су, а безумнога прождиру усне његове (10, 12).

(Преводи Ђуре Даничића; према издању: *Светѿо ѿисмо Сѿѿароѿа и Новоѿа завѿѿѿа*. Београд: Британско и инострано библијско друштво, 1938)

Рубрику уређује академик Милосав Тешић

Нада Петровић је гимназијски професор.

Како ради дизел-мотор?

То је потпуно безкористан уређај.

Назиму ћемо ићи на скијање.

Дима отац и Дима син јесу француски писци.

Био је то газдарићин син.

Васко Да Гама био је португалски морепловац.

Купили смо нову веш-машину.

Све ми је надохват руке.

Чувај се тих надрилекара!

Свети Никола је посна слава па ручак мора бити посан,
али и он може бити разноврсан, сласан и изврсан.

Позив на сарадњу и ирејилајту

Уредништво вас позива на сарадњу – са задовољством ће објавити ваше прилоге, одговорити на ваша питања, настојати да разјасни језичке недоумице. Прилоге и питања шаљите на адресу Уредништва: Матица српска, 21000 Нови Сад, ул. Матице српске бр. 1 или на e-mail:

ksunajko@maticasrpska.org.rs

Претплату за 2021. годину у износу од 300,00 динара можете уплатити на жиро рачун број 205-204373-09, са назнаком да је сврха дознаке „претплата на *Језик данас*” а прималац: Матица српска, Нови Сад.